

ՏՊԱԳՐՎՈՒՄ Ե
2003
ՀՊԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՅ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ
ԵՎ ՀՐԱՏԱՐԱՎԻՉ
«ՍՅՈՒՆՅԱՑ ԱՇՆԱՐԿ»
ԱՐԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՏԱՍՏԱՑ-ՄՈՒԹՅԱՆ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ
Գինը՝ 100 դրամ:

№ 13 (185)

8 հունիսի 2009թ.

Ե Բ Կ Ա Է Զ Պ Ք Ի

Սյունյաց երկիր

S U N I O R S U Թ Ե Ր Թ

**Սկզբումն էր Բանը,
եւ Բանն Աստուծոյ
մօտ էր. եւ Բանն
Աստուած էր:**

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՅՈՎԿԱՆՆՈՒ

Է Լ . ֆ ո ս ս ո՝ syuniacyerkir@mail.ru ■ Ի ն տ ր ք ն տ՝ www.syuniacyerkir.am

Ռոբերտ Կամոյան, «Բակունց», կրավ, յուղաներկ, 100 x 70

«Սյունյաց երկիր»
հայտարարած
մրցույթում նվիրված
Ակսել Բակունցին,
լավագույն
գեղանկար է
ճանաչվել կապանցի
գեղանկարիչ
Ռոբերտ Կամոյանի
աշխատանքը
(մրցույթի
հովանավոր՝
«Առանցք» ՍՊԸ
տնօրեն Գագիկ
Առուշանյան):

... Ինքը երկիրը, ինքը հողն ու հերկն է եւ ոչ անգամ հերկողը

**«Ալեքսանդր Բակունց,
որդի Ստեփանի,
ի գեղջեն Գորիս»**

*Դու յոթնապատիկ անմեղ նահատակ,
Անհուն, անեղծ այս երկնքի տակ
Որտեղ որոնեն հանգրվանը քո,
Որ գամ, խոնարհվեն մի ուշ երեկո,
Գրկեն շիրիմը քո նվիրական
Եվ այն լվանամ ես ալպիական
Մանուշակների անարատ ցողով,
Կորուսող ողբամ ծիրանի փողով:*

ՀԱՄՈ ՍԱՀՅԱՆ

«Սյունյաց երկիր» թերթի խմբագրությունը երախտագրություն է հայտնում Սյունիքի մարզպետ Սուրեն Խաչատրյանին, մոսկվայաբնակ գործընկեր Գագիկ Հայրունյանին, Ալբերտ Տոռոպյանին, Էդիկ Մարոյանին՝ թերթի սույն համարի ստեղծմանն աջակցելու համար:

ՀԱՄԱՐՈՒՄ

**Պարզ՝ Բակունցին եւ
բակունցագիտությանը**

Գրականագետ Դավիթ
Փասապրյանը նշում է, թե
ինչ անավարտ գործեր
կան Բակունցի հիշատակը
հավերժացնելու ու նրա
գրական ժառանգությունն
ամբողջացնելու համար:

10

**1930-ականների
գրական երկու ճամբարը**

Բանասիրական
գիտությունների դոկտոր
Սամվել Մուրադյանը պարմում
է գրչակից «ընկերների» կողմից
Բակունցի հանդեպ եղած
հալածանքների մասին:

12

**Մաքուր եւ անխարդախ
բարեկամություն**

Գրականագետ Կիմ
Աղաբեկյանի անդրադարձը
Բակունց-Չարենց
ստեղծագործական
եւ մարդկային
հարաբերություններին:

14

**Բակունցը նաեւ
կինոսցենար է գրել**

Գրողի՝ որպես
կինոսցենարիստի
մասին է պարմում
Վահրամ Օրբելյանը:

21

**Տուն-թանգարանը
պետական հոգածության
կարիք ունի**

Բակունցի հայրենի
օջախի մասին է պարմում
Արմինե Ավագյանը:

28

**Մեղադրական գործ
№ 4131**

Բակունցի մեղադրական
գործի, նրա դեմ քրված
ցուցմունքների եւ 1955-ին
նրա արդարացման
մանրամասները:

22

**ՇԱՐԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՄՐՑՈՒՅԹ**

Բակունցի ստեղծագոր-
ծությունները դպրո-
ցականների աչքերով

Թերթի հայտարարած
մրցույթում հաղթել է Վեր-
ծինե Հակոբջանյանի
շարադրությունը:

21

Դիմանկար եւ մատենախոսուրջունև ըստ Յրանկո Մաթեւոսյանի

Ղողանջ՝ համազանգի արճազանով

Դայ դպրության մեջ Այունիքը հազար հինգ հարյուր տարի հեռոտանում էր, դավաճանում էր, իմաստճանում էր, դառնում էր միջնաշխարհի, կուսաշխարհի, մենաշխարհի եւ սակայն մնում էր հայոց աշխարհագրական բազում աշխարհներից մեկը։
Յետո Այունիքով անցավ Ակսել Բակունցը, եւ այդ երկիրը բնակեցվեց զարմանալի բախճուտ, սրամտ եւ արդար մարդկանց մի մեծ բազմությամբ։
— Դիվան դալու երկար կյանքի համար միջնասյունն է դարձել եղած, անցած-զնացած մի կին, դարձել է, որովհետեւ եղել է միակը, եւ նրա ապրած այդ միակ օրը շաղախված է արյանք. որսորդ Ավու հուշերի հովիտներում ապրում է կյանքի դաժան հրճվանքը մի կապուկ ցախի համար կրիվը արցի հետ։
Սաքանը քաղաքաբնակ կնոջ մերկ ազոր է տեսել եւ այլեւս չի տեսելու. վաճառունց Բարդիս մի անգամ հպարտացածով որդիով, գրեթե խորխտացավ եւ ասա դարձյալ մտել է փայտի շալակի տակ, որդուն սպանել են. ծառի պես, խտրի պես, անմուռնչ անատուհի պես հուրից անեց Պետին, մի անգամ բաջուն հրճվեց նրա տուն ու կին ունենալու միտքը իլրտաց նրա երակներում, եւ ասա որպաես հիճած խտո անշշուկ ընկել եւ եւ իր ավիշն ու ոսկորները վերադարձնում է հողին, իսկ խոնարհ առջիկը գրեթե մեղաավոր է քանի որ ուտուցիչը կպել է նրա ձեռքին եւ ասել «խոնարհ...»։
եւ գյուրից հեռանալիս ուտուցիչը ծորի գլխից ձեռքով է արել դեպի արտը, ուր խոնարհը կանգնել էր ձեռքին քաղիահնի բիրը, կարմիր կակաչ եւ մուլատիտի մի կկալ. «խոնարհին իսկույճ կուցավ արտի վրա»։
հետո անցավ տասներկու տարի, «դպրոցի բակում հավաքվել էին գյուրազինեըը:
խոսում էին հողի մասին, զանգատվում էին, որ հողը առաջվա բերքը չի տալիս:
Այս տարվա ժամատխտից էին խոսում:
Շատ կոկեր են աստկել, ոճանք ցել անելու եզ չունեն:
Յետո ինձ մոտեցավ մի կին, ցնցոտիների մեջ, ուր-քեռը բորկի, ուղտերի կաշին ճաքճաք:
Վոնջ վեռչերից կախվել էին երեք կիսամերկ երեխա:
Նրանք մերթ ինձ էին նայում, մերթ մորը:

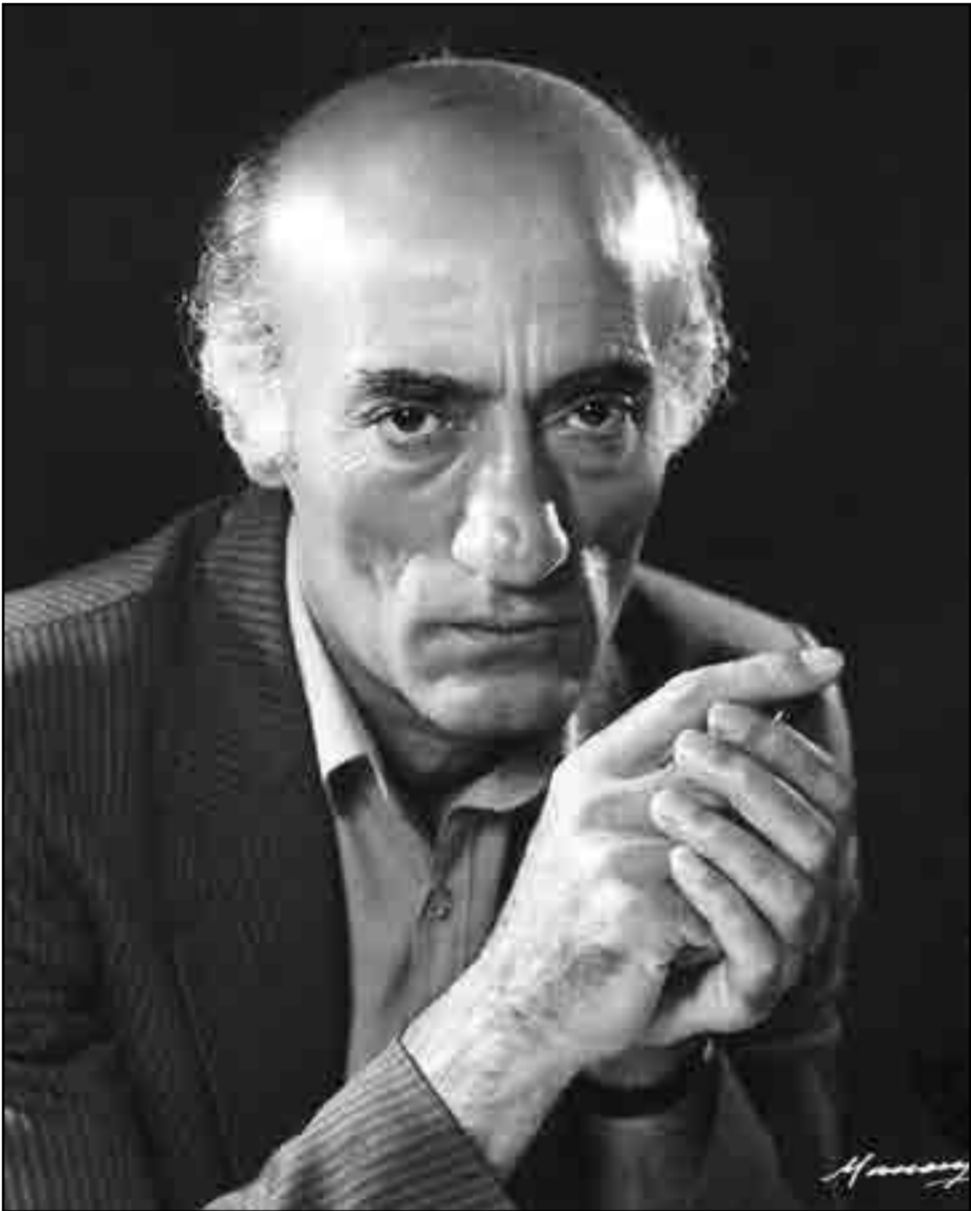
Կինն արցունքն աչքերին չոքս փութ ցորեն էր խնդրում, մինչեւ հունձը:

— Յետո մի ճար կլինի, — ասաց:
Ամուսկինն անցյալ տարի էր մեռել:
ժանտախտից աստկել էր նրանց միակ կովը:
Իսկ տանն ուրիշ աշխատող չկա:
Ես ճանաչեցի խոնարհին:
Բայց չգիտեմ նա ինձ ճանաչե՞ց...»:

Չճանաչեց:
Բակունցյան հերոսները մեկ ազգամ են «ճանաչում»:

Եվ ակնելյան աշխարհի այս բոլոր բնակիչների ճակատին գրած է ճաշախելով ճաշակեցի գավալավ մի մեղր եւ ասա մեռանրիցս:»

Նա գյուրադատեստ եւ երևոգիտ, ուուուզանում էր, թե ինչպե՞ս է հարկատիր իմանել վիկի ցանքքն եւ համրում էր, թե քանի մարդ ու գյուր է մնացել հին խաչքարերի ու մատուռների երկրում եղեռնից ու քաղաքացիական կրիվներից հետո, նրա ակնարկները երբեմն ֆուտոմեղադրանքներ էին, երբեմն օգոմության կանչեր, հաճախ կժու ֆելիետոններ եւ նրանցում կարծես թե չկար ինքնանկարող արվեստագետը:
«Չասկվել մի մեղրը» ոչ թե գերազանուկան սկզբունք էր, այլ ժամանակի իրակաճության ճշգրիտ պատկեր:
Դժվար կյանք - կավի կարոտ-ղճվար կյանք-խորտակված կարտո փշալար իր մեջ էր հավաքել բնորոգների մի մեծ բազմություն, որ իր ժամանակագրին ու կենսազրին պարտադրում էր իր կյանքի վերուվարների հետազոնը:
«Չասկավ մի մեղրի» գեղագիտական «շատությունը» վրա հասավ որպես կուսակառված կենսափորձի իմբջանրուկ քայքայում ստեղափոխվելով բնորոգների կենսազորական ոլորտից արձակագրի արեեսիկալի ոլորտ:
Դա միջավայրի եւ անմատի, միջավայրի եւ «րեաթի» երե ոչ հավաքումն, սպազզեմ անհարիրության գեղագիտությունն էր երբ միջավայրը իրենով, ինքնին «չուգնանով» ցայտունացնում է անմատի եւ «րեաթի» գույնը, նրանց դարձնելով կենտրոն, միակ, անկկնելելի:
Դա քաջարձակ է, ֆոնի վրա սպիտակ կեւի գեղեցկությունն է կան, իր բառերով, միջոտան պատուհանից ճրագի սպիտակ լույս էր երելոււն, կարծես այդ մթին ստվերների մեջ մու-

Սեյմուել Բեռնեյ, 1891 թ.

լորվել էր մի սանրիկ աստղ»:

«խոնարհ առջիկը» սիրո մասին է:
Ես հավաճում եմ ընդգրկել ամբողջ այն բառանթերքը, որով կըռքաստվածո է «մի քիչ հեռու կանգնել էր մի առջիկ պարսին չափ բարակ ճյուղը ձեռքին»՝ նախադասությունը (այր, հենց նախադասությունը), ձմեռ, վիզը ծուռ որսող, հիշողությունը թուլացած ծերունի, ցեխ, աղ-բաջուր, երեխաներ, շարակաճի գիրք, «խայրը գնում էր առջելից չոր ցախի կապը շալակին»:

«մյուսների պես ծուտկին էլ մոտեցավ ձեռք տալու, տրեխի ծայրերն իրար դիպան, ծուտիկը փաթաթվեց ծնկներին», — ոչ իրսքով իհն գյուր, իհն գյուրի ձմեռ, գորշուլունք, «ուք-տաք ստարեկան մի տղա ցախ էր դարտում ձյունի վրա մեկնած պարանին», եւ այդ գորշության շնորհիվ գեղեցկություն ու սեր դարձող մի կոնարի առջիկ, որ «մի քիչ հեռու կանգնել էր պարսին չափ բարակ ճյուղը ձեռքին»:
Շրջաքստության մեջ չեն դրվել սիրել քառը եւ առջկա նկարագրական գույքը, այդպես մեր հին շինարար-վարպետները վանքերի համար ոչ թե վիթխարի ու բազում զանգեր ենին անում, այլ զգայուն արձագանքեիցներ, ոչ թե մահաշաղարուն էին վանքերն ու իբեւնամասները, այլ միակ զարդը հնչեցնում էին զարդալույծերի ու ժով:
Բակունցն այդ վարպետների զուգահեռ սկիզբն է մեր արձակի մեջ:

Դարթասիարելով գեղեցիկ բառի խարդալվանք՝ նա հասավ ճշգրիտ բառի գեղեցկությանը, ավելին վրիպած բառի ճշգրտությամբ, ավելին վրիպած բառի կարեւորից, կենտրոնից, կորիզից կարճ ճանաչատիվով հասնելու խարդավանքը, նա վրիպած բառերով պատմեց երկրորդականի, կողմնակիի, քչի, ոչ եակնակ, արձագանքն մասին, եւ այդ պատմությունները այսօր մեզ համար երկու տասնյակի հասմող զուլգործոցներ են, քանի որ անպտուղ ջրոցած կանաչը պատերազմի մասին շատ ավելի են ասում, քան ինքնաբիւռուլ-տոնրեւ-բանկներ համապարփակ նկարագրությունը:
Պատուտովկու՝ այլ գալականի-

կաներից վերադարձող աստղագնացը մեր վիթխարի հողագնդից հիշում է ամաթի բույրը արեկի տակ:
Բակունցի գործերում «հիշատակվում է»՝ ասա հենց այդ կարելուր երկրորդալանը, հենց այդ երկրորդական մնայունը:
Քչի այդ շատությունը, անշարժությունը (այր, հենց նախադասությունը), ձմեռ, վիզը ծուռ որսող, հիշողությունը թուլացած ծերունի, ցեխ, աղ-բաջուր, երեխաներ, շարակաճի գիրք, «խայրը գնում էր առջելից չոր ցախի կապը շալակին»։
«մյուսների պես ծուտկին էլ մոտեցավ ձեռք տալու, տրեխի ծայրերն իրար դիպան, ծուտիկը փաթաթվեց ծնկներին», — ոչ իրսքով իհն գյուր, իհն գյուրի ձմեռ, գորշուլունք, «ուք-տաք ստարեկան մի տղա ցախ էր դարտում ձյունի վրա մեկնած պարանին», եւ այդ գորշության շնորհիվ գեղեցկություն ու սեր դարձող մի կոնարի առջիկ, որ «մի քիչ հեռու կանգնել էր պարսին չափ բարակ ճյուղը ձեռքին»:
Շրջաքստության մեջ չեն դրվել սիրել քառը եւ առջկա նկարագրական գույքը, այդպես մեր հին շինարար-վարպետները վանքերի համար ոչ թե վիթխարի ու բազում զանգեր ենին անում, այլ զգայուն արձագանքեիցներ, ոչ թե մահաշաղարուն էին վանքերն ու իբեւնամասները, այլ միակ զարդը հնչեցնում էին զարդալույծերի ու ժով:
Բակունցն այդ վարպետների զուգահեռ սկիզբն է մեր արձակի մեջ:

Չարեցնի զգայուն աչքը նրա գյուղագրության, գյուրազնուկարգությունը, ավնարկների, թրթալցուրունների, ծախողունների եւ շուրջ քսան բացարձակ զուլգործոցների միջից առանձնացրել է այն մնայունը, ինչի համար որ մենք հիմա նրան մեծ ենք համարում.

... Եվ բառերի համար ջո մարմնայա, Չճանեին, բուրյան, որպես մեր հին Քարաքանդակ անդուռ մատուռների Անըցմելեի գրեթե հնադարյան...

«Հայացք ժողովրդի ներսից»

Անվանատակի է, բայց փաստ. մնացորդաջ միտքն ու սիրտը եղեռնից հետո կաթվածահար էղել լիեւրեյ, բայց հակառակել եղավ, Բակունցն այսպիսի մի պատկեր ունի - Պետու, ընկած տեղը, նրա արյան ու ոսկրածուծի վրա, խոտն ավելի մաքրած է աճել, ասա, երեկվա արյան հովիտը մշակույթ էր ծաղկում- ստեղծագործում էին բուրդը՝ ճկարիչները, ճարտարապետները, երաժիշտները, գրողները, եւ բոլորն էլ բանաստեղծ էին, բոլորն էլ լավ էին ստեղծագործում, նույնիսկ նրանք, ովքեր ի ծնե կարծես թե պիտի որ անպտուղ լիեճին, դարեւոր երակներին ու իրական հայրենիքի կրուտաղը փոխանսուղցում էր հոգեւոր հայրենիքով:
Ասա, քանքարաշատ, զուհնագեղ, թեթեւալուշ Ասիայի վկայում է, որ շատ ավելի Չարեցնի ջգրացնելու համար Բակունցը խոստանում էր ասպել հարյուր տարի եւ վկայաբերում էր ինձ-

տպագրվում է 2003թ.

հոկտեմբերի 1-ից ■

«Այունյաց աշխարհ» ՄՊԸ ■

№ 13 185

8 հունիսի 2009

տուն տարեկան իր պապին, որ ատանով դեռ ընկույզ էր քարդում.
չապրեց այդքան, նույնիսկ երկուսով ինքն ու Չարենցը չապրեցին, երեքով՝ Մահարին, Բակունցը, Չարենցը՝ Մահարու հայտնի անհայտ տարիները հանած, գուցե թե:
Նրա ողբերգական բռնմասիւղ, որ միայն իր մահը չէր, այլեւ վախճանն էր շատ ու շատ սկիզբների, գերեզման իջեցոցեց նաեւ մեր աստեղային ճամփորդին, եւ սա տակ խոսք չէ հանուն նրանց հավատարին գործընկերության փառաբանումի - սա էություն է իր բանասարկված, բանտարկված ընկերոջը, երբ ամեն ոք իր կաշին փրկելու մասին էր մտածում, դեռեւս դրսում գտնվող Չարենցն այսպես է բնութագրել.
(Այնուհետեւ՝ Չարենցի ներքողի ամբողջական տեքստը – խմբ.)

Բանասրկված Բակուցնիս հիանալիորեն վեհացնող այս հրաշք ներքողը Բակունցնից ավելի ներքող է առ ինքը ջլուտ պղծմակով Չարենցը, նրա անկոտորուն առնականությունը, վերահաս օրերի ողբալիության նրա ֆիզիկական շոշափելիությանն աննչվող զգացողությունը, եւ այդ եղած անցածի, բայց հետեւանքներով ամենեւին էլ չանցածի, այսօր ամեն պահի իր մեծ բացակայությունն զգացնել տվողի ծանր ողբերգականությունը չեն ցանկանա հասկանալ ոչ թե անգետները, – անգետը գրականության արտի տեղը այդպես ճշտորեն չէր գիտեսնա, - ոչ, չեն ցանկանա հասկանալ մշակույթի գիտակից, թրծված թշնամիները, չար մարդիկ, այնպիսի մարդիկ, որ սպանելուց ու հորելուց հետտ էլ դեռ երկար ժամանակ չարությանը են նայում այն տեղին, ուր իրենց զոհն էր կանգնած:

Բակունցի անժամանակ բացակայումը իր եւ իր ժամանակակիցների համար ողբերգություն լինելուց ավելի ողբերգություն էր հայ գրականության նրա հետնորդներիս համար, սովետական ամբողջ գրականության համար, աշխարհի գրականության համար, քանի որ նրա բերանով մենք աշխարհին բան էինք ասելու, քանի որ այսօրվա փոխկապված, փոխշղթայված, փոխրճծված աշխարհում տաղանը կարող է մի ժողովրդի զավակ լինել, բայց ոչ երբեք միայն մի ժողովրդի սեփականություն, եւ ինչքան աղքատ կզգայինք հայ ընթերցողներս եթե չլինեին ամերիկացի Ֆոլքերները, իսպանախոս Մարկեսը, եթե կայացած չլիներ Տոլստոյի վիթխարի փաստը - երեկի ուղեւթան աղքատ, ինչքան որ բակունցյան քարավանի զարկվելով վերտիշյալ ժողովուրդներն են հայոց մի գեղեցիկ ու ճշմարիտ բան ունենալուց զրկված:

Սա ավաղ չէ անժամանակ զոհված ջախեւերի վրա առիտաարակ եւ ոչ էլ մշակույթի թշնամիների առաջ տաղադրների վրա ձեռք չբարձրացնելու հաց, – փառք իրենց, ու՛մ վրա էլ նրանք ձեռք են բարձրացնում. Իսպահիայում Վարսիա Լորկա կլինի, թե Դայաստանում Ակսել Բակունց, ժողովուրդը նրանց շեղումներն անմուտես, թե՛քը սրբուն ու սրբացնում է, – սա նրա շինակ կարելի հետ մեր կուլզը շուկելու ցանկությունը է, սա խոսք է Միրիալի ու Սաբրի, խոնարհի առջկա ու Տիգրանուհու, Չարչի ու Գյուլբախարի, Շիրաքի փողի ու կյրեխի, Պոլովինցիայի մայրաքունքում ու Արժակն անավարտ վեպի հեղինակի մասին եւ խոր գիտակցունւմ այն բանի, որ այսօրվա աշխարհում պարտաատ կանգնած քանակների, բնական գիտությունների, հետախուզությունների ու տնտեսությունների գոտեմտրոցի անվելի մշակույթների պայքար է, եւ վայ ամ ժողովրդին, ու՛մ մշակույթը պայքարից պարտված կենլի - դրանից հետո սպասվում է իրեն բուն ժողովրդի գլխունքն ու անվերապապ անճատությունը: Այդ այդպես եւ միայն այդ ու այդպես է, իսկ մեր մշակույթի գորավզուղ մեջտեղից վերացվել է մարտի հենց սկզբում: Մենք նրան զորաբար ենք համարում ոչ թե այն պատճառով, որ տեղներս մեղ է, տեղներս ինարկե լայն էլ, այլ որովհետեւ լեզուն ու ժողովրդերը ժամանակակիցների ու հետնորդներին մեզ, Չարեցնից բացի, եւ ոչ մեկին չի ժտել այնքան ու այնպես, ինչպես Բակունցին:

Նա աշխարհայացքային ու գեղագիտական նոր սկիզբ էր, եւ հեռանկարային շատ երեսույթներ, որոնք հետնորդներին աչքերի առջեւ անգնաճան հիտուն տարի հետո դժվար էին պարզվելու:
Վեճանից հիտուն տարի առաջ նրա գործում արդեն շուճն ու կերպարանք էին աճումու, հապա մի ինչիցը կավի եւ մետաղի, քաննրդանք բանաստեղծ էին, բոլորն էլ լավ էին ստեղծագործում, նույնիսկ նրանք, ովքեր ի ծնե կարծես թե պիտի որ անպտուղ լիեճին, դարեւոր երակներին ու իրական հայրենիքի կրուտաղը փոխանսուղցում էր հոգեւոր հայրենիքով:
Ասա, քանքարաշատ, զուհնագեղ, թեթեւալուշ Ասիայի վկայում է, որ շատ ավելի Չարեցնի ջգրացնելու համար Բակունցը խոստանում էր ասպել հարյուր տարի եւ վկայաբերում էր ինձ-

№ 13 185

8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից ■

«Այունյաց աշխարհ» ՄՊԸ ■

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՅԱՆ՝ ԳԵՂԱՆԿԱՐԻՉՆԵՐԻ ԱԶՔԵՐՈՎ

Յեղիկան՝ ՄՐԱ ԲԵԶԱՐՅԱՆ

Ինչ որ ժողովուրդը տվել էր նրան ու նա վերադարձնելու էր եւ ինչ որ հասցրել է վերադարձնել՝ համեմատելու բանեչ չեն, բայց եւ այդպեղ, ինչ փրկվել է գյուղատեսուհի նրա գրավածությունից, հասաչտապ փակված գործին ու կյանքից, ավիրված արիւնիներից, մի խոսքով նրա ոգեւորված ժամանակակիցներից ու ժամանակից, որոնք համար կործանել ու կառուցելը հավասարաչափ հեշտ էին երելոււն, եւ մանակնոմ այն, ինչ նա հասցրել է մոմիկյան իր մասնետով շուկել ու խմբագրել, նրան դատում են արդիական մշակութային խոշորագույն վարպետների շարքը, քանի որ նրա վաստակի քիչությունը լիովին փոխանուուցվում է էպիտալի եւ էպիտալիների պատկերման ճշգրտությունը:
Մի գրողի վերաբերյալ, ու չի գորել վերջացելու սոցիալական թշնամանքի, հասնաշխարհային առաջից պատերազմի, ազգամիջյան ջարդերի ու քարաքանդակական կորկվրդի մասին «Կարմիր-Ձար» էպոպեսն, մի գրողի որ Սնընուց ու Դեր-Վորդից հապարկոր վերստեղծի հետու հայոց լեռներում, ինչպես Ֆակունցը:

Որ նրա այդ հայացքը, ազգերի գարրոքների շոքանում իրենց խեղճ, կրոնական-սոցիալական- ազգային եռաչեբուր դամբարանում թաղված ժամանակակիցների մեջ հին-հին դարեկից հետապրու, աղավաղված, գեղցկական արձագանքները, մի գրողի, ու՛մ ձեռագիրն անընդիտաս ինչեցնում է հայ միջնադարյան մանրանկարչությունն ու խաչքարային արվեստ, – էպոպեսն ու ճշգրիտ էպիտային ասելը անհեթե կինչի նորագույն հետնորդների ականաչին այն մարդկանց, ու՛մ համար ինտերմացիոնալիզմը հաճեկործե փրկարար դավանանքը բացատում էր ազգային արժանապատկության զգացումն ու դիմարդրության ճիգերը եւ այսինչ կան այնինչ օգուտասար զարակառի անվրեպ հարյուրավորունանոց վրիպունի իրականացունը կենդանի - մարդկանց դարձնում էր շախմատային Ֆիզադրճե, միտումնակիր այդ վեպերը՝ շախմատային խաղատախտակ, եւ ու՛մ համար գրողի սոցիալիստական վերակառուցումն րոավանդուրդունը անմարդկային ամփոփվում էր կուս-բջիջ-գյուղերիտրուրիդ-կուլվարչություն-ժողովուրդը քառանկյունում, նրանք իրենք էին ուզում էպիտալիս լինել եւ իրոք ելանք, բայց միայն երկու օրով, հետու կենդանի կյանքը ուճմարվել վերափոխեց այդ իրականությունը, եւ այդ իրականությունը ճշտորեն վերախորաղող գրականությունը մնաց ու կարկայուն, չնաւաճ կարող էր պատահել, որ իրականությունը վերանար, իրականության գրականությունը մնար, թեզային նաճարդության էին եւ իրա-

Յեղիկան՝ ՄՐԻՄԱՍ ԱՍԼԱՎՅԱՆ

Յեղիկան՝ ՅՎԱԴԻ ՎՈՂՁՅԱՆ

կանությունը, եւ գրականությունը, եւ երկուն էլ հետ մնացին, այնինչ Բակունցի սիալ, միպատ, երկրորդական, կողմնակի կարեւորի վապին «Գյուլբախարը» մնաց:

Ակզունցայտորեն նոր էր Բակունցի հայացքը մարդկանց ու երեսույթներից, նոր էր այդ աշխարհայացքի բերան ոճը, նոր ու անհասադեպ էր ինքը Բակունց-գրողն ամբողջությամբ եւ որպես այդպիսին հետնորդներիս համար նախաշային է, բոլոր նախորդների մեջ թեքես ամենանախաշայինից, ինչպես որ իր համար նախորդ բազում մեծերի մեջ նախաշայինային էր Տերյանի «Երկիր Նաիրի» շարքը, Բակունցը նոր էր ոչ թե այնքան, ինչպես յուրաքանչյուր շատ թե քիչ օժտված ստեղծագործող է աշխարհիկ նայու, հինգումն ու հիաքաւիվում, զարմանում ու զայրանում նորուի, այլ նոր էր էպիտայնորեն, այսինքն թե իրենից առաջ, ինչքան էլ խոշոր անմատականություններ լինեին, չէին կարող ու չէին էլ տեսնում աշխարհին ու երեսույթներն այնպես, ինչպես Բակունցը:

Որ նրա այդ հայացքը, ազգերի գարրոքների շոքանում իրենց խեղճ, կրոնական-սոցիալական- ազգային եռաչեբուր դամբարանում թաղված ժամանակակիցների մեջ հին-հին դարեկից հետապրու ոգեկոչելու նախորդների հույսերից, որոնք վերջը դառն իհասաքալությունն էր, հիշողություն անգամ շուներ եւ ոչ էլ սեր սիրուց այդ «խեճք խելառների», ովքեր ժողովրդի միջին էին հավատում, ժողովրդի փրկության գործում նրա դեղը նախաարեքան էին գրողի, ժողովրդին դիմազրկում ու նրա ազատության գործը իրենց կյանքի-մահվան գործն էին համարում, ինչի վերջը դարձա իսպ խորք փորձությունն էր:
Բակունցի այդ հայացքը էր երեսույթյան հայացք էր դեպի ժողովուրդը կան ժողովրդի վրա - դա հայացք է ժողովրդի ներսից, ասել է թե՛ նա ժողովրդին որպես մարտապետի կան փրկանյութի չի նայում, ժողովրդին հատկապես գործում նրա դեղը նախաարեքան էին գրողի, ժողովրդին դիմազրկում ու նրա ազատության գործը իրենց կյանքի-մահվան գործն էին համարում, ինչի վերջը դարձա իսպ խորք փորձությունն էր:
Բակունցի այդ հայացքը էր երեսույթյան հայացք էր դեպի ժողովուրդը կան ժողովրդի վրա - դա հայացք է ժ

»» ՀԱՐՅԱԶԵՐՈՒՅՑ ՀԱՄԱՐԻՆ

Շարունակելով ազգային ավանդույթները՝ Բակունցը ստեղծեց արձակի իր տեսակը՝ բակունցյան պարմվածքը

«Կահրամ՝ Օրբեյլանի հարցազոյւցը գրականագետ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, «Հայոց լեզու և գրականություն» գիտամեթոդական ամսագրի գլխավոր խմբագիր Դավիթ Փասպարյանի հետ

– **Պարոն Փասպարյան, ճախ՝ կենդրինից ներկայացնել Բակունցի տեղն ու դերը 20-րդ դարի հայ արձակում, նրա քերած նորությունը:**
– Յուրաքանչյուր իրեն հարգող հասարակություն, նախևառաջ, պիտի մտածի արժանավայել ճշել այդ հորջանը, մի նոր բան ածել: Մեր հասարակությունը, գրողների միությունը, գրականության ինստիտուտը, ցավոք, մեռած, կրավորական վիճակում են, որեն նախածեռություն հանդես չեն բերել ևս հանդես չեն բերելու: Տեսե՛ք՝ ինքքան գործ կա անելու: Այն կարծիքն ունեն, որ մենք բակունցագիտությանը պարտք ենք. ճախ՝ Բակունցի երկերի ակադեմիական քառաստորը լույս տեսնելուց հետո մտնուով (եւ ոչ միայն) իրատարակվել են արձակագրի կյանքին ու գործին ճիլիված նյութեր, որոնք կարելի է հավելն, ի մի բերել ևս իրատարակել որպես լրացուցիչ հիմքերող հատոր: Նյութերի մի մասը ժողովել ևս իրատարակել են «Ա.Ֆակունց: ժառանգություն» գրքում: Բայց դա ամբողջ չէ: Ուստի ակադեմիական լուրջ մոտեցում պիտի ցուցաբերել գրողի ամբողջ գրական ժառանգությունը վեր հանելու գործում:

Երկրորդ՝ անպայման պիտի գտնել Ալսեյ Բակունցի գերեզմանը, նրա գեղակախություն վայրը: Խորհրդային վարչակարգը նրան մահվան դատաապարտեց, հետո արդարացրեց, այնուհետև մեծարեց Բակունցին: Այս նոր վարչակարգը պիտի գտնի նրա գերեզմանը, խոսքս վերաբերում է նաև: Չարեցնին, Թնթուկեցնին, մեք մյուս գրիեիրն: Տարիներ առաջ գեղամահացիները գտան 1941-1945 թվականների պատերազմի տարիների իրենց գինվորների գերեզմանները, հավերժացրին հուշակոթողով, մի՛թե անհասարակ հալածողների ենթարկված Բանաստեղ՝ ազգի պարծանք Ալսեյ Բակունցը, արժանի չէ իիշատակի: Այուճիքի մարզպետին ուղղված իմ մամուլական ևս արծարծել են նաև այս հարցը: Այս գործում պետական մոտեցում է անհրաժեշտ: Ռեւել մանախի Բանածնությունը, ջանքը, ուժը ինքքան էլ շատ լինեն, հնարավոր է՝ արդյունք չտան: Սա՝ որպես նախաբան:

Բակունցը եկավ, ստեղծեց իր գրականությունը, հաստատվեց, մնաց ու կի՛նի: Նրա գրական ժառանգությունը պատկերաքանդու, գեահատելու համար, մի պահ պատկերացնեցին, որ Բակունցը չկա: Կտեսնե՛ք՝ մի վիթխարի կարճի բացակայում է մեր գրականության անտույնը: Հարցնում եք՝ ի՞նչ նորություն բերեց Բակունցը: Նա ստեղծեց պատմվածքի ժանրի իր տեսակը: Ընդ որում, պատմվածքի առանձնահատկությունը, որն ամրակնում են համր գրականություն, դրան հետապնդում երեսուրեք ձեակերպեցին՝ որպես բակունցյան լուծություն: Բակունցը ճշարտիտ հայացք ուներ այն իրականության հանդեպ, որի մի մասնիկն էր ինքը: Նա ոչ թե այլ տեղեիք նյութեր հայթաթեց, այլ գրականության մեջ ներկայացրեց իր բնաշխարհի ճշմարիտ գծապատկերը: Սա անմաց արժեք է: Նա սովեց մի աշխարհի գեղարվեստական պատկեր՝ իր հերոսներով, իր մարդկանցով, իր բնաշխարհով, մարդկային ներքին հարաբերություններով, լեզվով, վերաբերմունքով: Բակունցը չգճաջ չափազանցությունների ճանապարհով, ինքն իր մեջ խորացավ, զտեց, մաքրեց, ևս ընթացի, որի մեջ խորացավ, զտեց, մաքրեց, ևս ընթացի: Ժամանակից ևս ընթացի: Ժամանակի չմբերեցող կենդն դարձրեց զրի լեզու: Սա այն է, ինչը կոչվում է պատմվածքի իրենդրությունները, գրողի ինքնուրույնություն, գրողի աշխարհ:

– **Եթե չեմ սխալվում, Բակունցի առաջին գեահատողներն է եղել եղիշե Չարեցնը:**
Բոլորիս հայտնի է, թե Բակունցի դեմ ինչ հակածանքներ սկսեցին Նաիրի Չարյանը, մյուս պրոլետգործերը, տասնյակից ավելի հողվածներ տպագրեցին նրա դեմ: Նախանձից և չարությունից փորձում էին ոչնչացնել: Բակունցի գեահատությունը, ըստ էության, կիսատ մնաց: Կյանքը ողբերգաբար ընդհատվեց, իսկ նրա պահուցող ուղի տակ ճնաց: Բակունցի գեահատության հաջորդ փուլը սկսվում է արդարացնելուց հետո: Երկու ամուսն փտի հիշատակեմ՝ Սուրեն Աղաբաբյան, որի «Ալսեյ Բակունց» մեծագրությունը երեք իրատարակություն ունեցավ, հաջողված ուսումնասիրություն է՝ ընուր շնչով գրված, և Ռաֆայել Իշխանյան, ով բավականին լուրջ գործ արեց, բանասերի մանրակրկիտ աշխատանք կատարեց՝ Բակունցի եկերոսների նախատիպերի որոնումներով, կենսագրական մանրամասների, պատմվածքների հիմքերի ճշտումներով: Ռ.Իշխանյանի ենք նաև: Կարտական Բակունցի երկերի գիտական իրատարակության չորս հատրյալի լույս ընծայած համար, թեև, ասեմք, տարահատրյալի իրատարակմանը մասնակցել են նաև այլ գրականագետներ: Բակունցի մասին գրեցին նաև ժամանակի մյուս գրականները՝ Հրանտ Թամրազյանը, Էդուարդ Ջրբաջյանը, ավելի ուշ Նոր սերունդը եկավ:

– **Ինչպես ստեղծվացա մեր կենսամտենագիտությունից, որպ շատ լուրջ զբաղվել եք Բակունցի կյանքի և գրական ժառանգության ուսումնասիրությանը, թեև մեր գրականագիտական գործունեության գերակշիռ մասը նվիրված է եղել Չարեցնին:**

Լուսինե Պապուհյան

– Նա Բակունցին շատ բարձր է գնահատել ևս պատում էր նրան: Չարեցնե ամասելի ոգեւորությանը ընդունեց Բակունցին: Մկրտիչ Արմենե սասում էր, թե սեղանի երեք կողմը (Չարեց, Մահարի, Արմեն) զբաղեցված էր, չորրորդ կողմը եղավ Բակունցը: Չանգվի ծորում թե՛ն ու ռուսիստյունը եղավ, որուհետև մարդը տաղանդավորի, հանճարի կողքին դառնում է վիթխարի: Չարեցի գեահատությունը շատ նուրբ է: Ի՛նչ էր ուզում առել Չարեցն:

«Վիթխարի, սակայն, որ այդ մոտ ծորում

Քո պայծառ ուղին անդարձ չկորի»:

Այստեղ երկու հակադիր եզերն են, որ մենք պիտի միավորենք: Դրանք մեր գրական թռիչքի երկու թեւերն են: Մի կողմը հավված է եղել դեպի համաշխարհային քաղաքակրթությունը՝ Չարեցն, Տերյան, Շահնուր, Պարույր Սեւակ, Հակոբ Կարապեց, մյուս կողմը՝ դեպի բնաշխարհը: Չարեցի կողքին՝ Բակունց, Տերյան, իր կողքին՝ Թունճանյան, Շահնուրի կողքին՝ Հանաստեղ, Պարույր Սեւակի կողքին՝ Համո Սահյան, Հակոբ Կարապեցի կողքին՝ Հրանտ Մաքեռայան: Օրինակները կարելի է շարունակել: Բակունցը դեպի բնաշխարհ տանող եզրն էր, բայց այս մեծ աշխարհի և փոքր աշխարհի միջեւ կար ներաշխարհը, ի վերջո այդտեղ էլ ճշտում են անելիքները, միավորվում մի գեղագիտության մեջ: Ներաշխարհ, որ աշխարհի ու բնաշխարհի հոգեմիջնորդն է:

Չարեցը գեահատեց Բակունցին ևս հետազայում է՝Էպիքական լուսաբաց» ժողովածուի մեջ նրան նվիրեց բանաստեղծությունը՝ «Թուրք Ալսեյ Բակունցին, զրված Լեմիճըսուիթ», որտեղ շատ խոր վերլուծություններ է անում, դա, ըստ ամենայնի, ժամանակի գրական նրագիրն էր: Բակունցին գեահատեցին շատերը, առաջիններից մեկը գրականագետ խորեն Սարգսյանն էր, նրան գեահատեցին պիլուոքներ, ստացավ «Տիգրան Կամսարական» մրցանակ, Գեորգ Բաշայանը նրա մասին գրեց: Բակունցն արդեն դուրս էր գալիս մեծ աշխարհ: ժամանակից նրա պաշտանքների էլն Գուրգեն Մահարին, Մկրտիչ Արմենը, ժամանակի լավագույն գրականագետն ու քննադատը՝ Հարություն Սուրիաթայանը, ով Չարեցին խնդի հետ էր ևս ոչ թե պրոլետգործերի:

– **Եթե չեմ սխալվում, Բակունցի առաջին գեահատողներն է եղել եղիշե Չարեցնը:**

Հարածանքներ սկսեցին Նաիրի Չարյանը, մյուս պրոլետգործերը, տասնյակից ավելի հողվածներ տպագրեցին նրա դեմ: Նախանձից և չարությունից փորձում էին ոչնչացնել: Բակունցի գեահատությունը, ըստ էության, կիսատ մնաց: Կյանքը ողբերգաբար ընդհատվեց, իսկ նրա պահուցող ուղի տակ ճնաց:

Բակունցի գեահատության հաջորդ փուլը սկսվում է արդարացնելուց հետո: Երկու ամուսն փտի հիշատակեմ՝ Սուրեն Աղաբաբյան, որի «Ալսեյ Բակունց» մեծագրությունը երեք իրատարակություն ունեցավ, հաջողված ուսումնասիրություն է՝ ընուր շնչով գրված, և Ռաֆայել Իշխանյան, ով բավականին լուրջ գործ արեց, բանասերի մանրակրկիտ աշխատանք կատարեց՝ Բակունցի եկերոսների նախատիպերի որոնումներով, կենսագրական մանրամասների, պատմվածքների հիմքերի ճշտումներով: Ռ.Իշխանյանի ենք նաև: Կարտական Բակունցի երկերի գիտական իրատարակության չորս հատրյալի լույս ընծայած համար, թեև, ասեմք, տարահատրյալի իրատարակմանը մասնակցել են նաև այլ գրականագետներ: Բակունցի մասին գրեցին նաև ժամանակի մյուս գրականները՝ Հրանտ Թամրազյանը, Էդուարդ Ջրբաջյանը, ավելի ուշ Նոր սերունդը եկավ:

– **Ինչպես ստեղծվացա մեր կենսամտենագիտությունից, որպ շատ լուրջ զբաղվել եք Բակունցի կյանքի և գրական ժառանգության ուսումնասիրությանը, թեև մեր գրականագիտական գործունեության գերակշիռ մասը նվիրված է եղել Չարեցնին:**
– Չարեցնով զբաղվել՝ չի նշանակում միայն Չարեցն ուսումնասիրել. նրա պարոս ժամանակաշրջանի բոլոր գրողների ստեղծագործությունների հետ ևս գործ ևս ունենում: Խորհրդային Միությունը փլուզվեց, ևս թող ներվի սասել, առաջիններից մեկը, եթե ոչ առաջինը, ևս էի, որ կարողացա թափանցել այն պահուցմեը, որոնք նախկինում փակ էին համարվում: Բակունցի մեղադրական գործը առաջինը ևս կարողացի ևս իրատարակեցի: Սա սասում են ոչ թե ինքնագովության համար, այլ՝ որ մահացու ծանր աշխատանք էր: Ճշտվեցին գրողի կենսագրական մանրամասներ, շատ բան բացահայտվեց: Ի՛մ իրապարակումից հետո կարծեմ, թե կ վերակենդանացավ 1937 թվականը, ևս Բակունցի թշնամիներն այս անգամ էլ Բակունցի գործը պաշտպանողների դեմ դուրս եկան:

Տարբեր ստեղծություններ Բակունցի գրական ժառանգության հետքեր կային, սահազին բան կար պահպանված, ինչը մեկտեղվեց «Ալսեյ Բակունց: ժառանգություն» գրքում: 1936-1937 թվականների Բակունցի անձնական կյանքի դրաման ի մի բեղվեց «Ալեքսանդր (Ալսեյ) Ստեփանի Բակունց: Մեղադրական գործ N4131» գրքի մեջ: Դա խմբակային գործ էր, Բակունցի մասն առանձնացվեց ևս ամեն ինչ մանրամասն ներկայացված է դատական գործի վավերագրերի այդ ժողովածուի մեջ: Բակունցը հուշում է շատ բաներ, իս սասում է, որ դեռես 1933 թվականին ավարտել է «Հայկական մանրե» վերնագրով երգիծական վիպակը, որը տվել է Խանջյանին, վերջինս հանձնել է Հայպետհրատի տնօրենին՝ Չուփուրյանին, Չարեցն ևս կարողացել է այդ վիպակը: Նույնիսկ հայտնցան ասել է, որ հանճարեղ է գրված, բայց թող ավելի ուշ տպագրվի, որովհետև վիպակի տիպաժանրը դեռես կային: Ինչքան էլ անհույս լինի, բայց որոնումները պիտի շարունակել: Պիտի թեզ գրվես արեի լույսից ևս մտնես պահուցմեը: Դրանց խորմասն, այնքան շատ գանձերի կհանդիպես:

– **Մի խնդրի վրա ես կուզեմի՞նք լույս սփռել: Ավարտվե՞լ, թե՛ անավարտ են մնացել «Խաչատուր Աբովյան» և «Կարոժրաքար» վեպերը:**
– Ե՛վ Ռաֆայել Իշխանյանն իր աշխատության մեջ, ևս հետագա փաստերը գայիս ևս պապուցեելու, որ ավարտված են եղել ևս «Խաչատուր Աբովյանը», ով «Ռոքի ղրոտման», ևս «Կարոժրաքար» վեպերը: Պարզապես մեզ հասել են այն հաավածները, որոնք ժամանա-

»» ՀԱՐՅԱԶԵՐՈՒՅՑ ՀԱՄԱՐԻՆ

Է մի օր փաստագրական վեպ գրեմ երեսնական թվականների մասին, Բակունցի ողբերգական կյանքի մի դրվագը կարճոճն են հենակետային: Բակունցին պիտի գնդաւահարեին հուլիսի 7-ին՝ դատավարությունից անմիջապես հետո: Կարճ էր այդպիսին: Բայց դատավճիղը մեկ օր հետո է իրականացվել: 24 ժամ գողոջ պատել էր իր գնդակահարությունը: Ուրեմն այդքան ժամանակ նա մենավտել է «Ի՛նչ կատարվեց իձ հետ, հե՛րո՛ւ այպես եղավ»: Բանտից գրած նամակներում ակնարկներ կային այդ մասին. «Ես խորիորային Հայաստանի լավագույն արձակագիրն էի, հայ խորիորային գրականության կարքին լծված եղածի, թողեք, որ մնամ խորիորային Հայաստանի դռան հավատարիմ շուրջ: Ես հո օժտի գործարարն տնօրեն չեմ, որ ինձ ուր էլ աքսուրեց, մինե՛նույն լինի: Ես գողը եմ ևս պիտի իմ ժողովրդի մեջ լինեմ, լսեմ նրա կենդանի խոսվածքը»: Բակունցը դեռես հոսյս էր փայվախյում, որ չի գնդակահարվի, այլ կաքսորվի: Եվ կամ՝ այդ միջոց էր հուշում իր դաիհներին:

– **Ինչո՞ւ էին պնասանվորված պրոլետգործների կատարի հարձականքը ևս հալածանքները Բակունցի հանդեպ:**

– Դա ժամանակի գլխավոր բախումն էր ևս ների իր ժալքերը: ժամանակն ուներ գրական երկու բեւեռներ՝ մեկը Չարեցնի շուրջը համախմբված մարդիկ էին՝ Մկրտիչ Արմենը, Բակունցը, Մահարին, Լոյեցնը, Դաշտեցնը, Սուրիաթայանը, մյուս բեւեռում պրոլետգործներն էին՝ Հակոբ Հակոբյան, Նաիրի Չարյան, Ազատ Վշուրյան, Նորայր Դաքեղյան, Հրաչյա Քոչար, Հնայակ Սիրաա: Այդ պայքարն սկսվեց քանակական թվականներից՝ գրական իշխանության հասնելու համար: Բայց բանի որ պրոլետգործներ էին, պրոլետարիատի անունից էին հանդես գալիս, քննադանությունը նրանց առաջ էին մղում: Չարեցնի խումբը միավորեցին դրա հետ, բայց դա ձեակական բնույթ էր կրում: Չարեցնի խումբն ուներ որոշակի գաղափարախոսություն՝ հայրենից, անցյալի հիշողություն, գեղարվեստական բարձր արժեք: Սա ամենը հակարդված էին պրոլետարիտների կեծի ինտերնացիոնալիզմին, ստուռ ուռանեռին, կոլեկտիվացմանը, արյուճաբերական շինարարության պատկերմանը: Այս հիմքի վրա կանգնած գեղարվագրական դեկադանտ դիրքի հասնելու բախումը վերածվեց քաղաքական բախման: Դա սուր բնույթ ստացավ երեսնական թվականներին, ավելի ստույգ՝ կոլեկտիվացումից՝ 1927-28 թվականներից հետո: Իսկ 1933 թվականին «Գրական թերթ»-ու լույս տեսավ Մկրտիչ Արմենի «Չարեցնի ևս հարակից խնդիրների մասին» փայտուն հոդվածը, որտեղ շարադրված էր չարեցյան-բակունցյան խնքի գեղափարախոսությունը՝ հակադրված պրոլետարականությանը: Պրոլետգործներն սասում էին՝ «ձեռով՝ ազգային, քուլանալոթյանը՝ սոցիալիստական», Չարեցնի խումբն սասում էր՝ ես ձեռով, ևս քուլանալոթյանը՝ ազգային՝ հաշվի առնելով ինչ-ինչ բաներ: Այդ բախումն աստիճանաբար արժեք: Իհասկ, որոս է եկել կուսակցությունից, մեկնել Թիֆլիս: Իսկ 1923 թվականին իր ազգականը երեմիա Բակունցի հորդորով կազմակերպել է Հայաստանի դաշնակցականների ինքնաուժարման համագումարը, ելույթներ ունեցել: Հանագումարի ընթացումն էլ շեշտել է, որ ինքը ակախվորում եղել է դաշնակցական: Թվում է՝ ամեն ինչ անցավ: Սակայն 1936-1937 թվականներին այս ամենը հիշեցին, ևս Բակունցին որպես «գարիտաբեիկ մացիոնալիստ» և ազգամեմուի», ենթարկեցին հալածանքների: 1936-1937 թվականներին հարցաքննությունների ժամանակ Բակունցը փորձում էր փոխել իր դաշնակցական անցյալը, բայց փաստերն այլ բան ևս պապուցում:

– **Այդուհանդերձ, ո՞րն է արձանագրի թեւած նորությունը:**
– Նախ՝ որեն լուրջ դերը գնահատելու համար: Եթե ժամանակ լինի, ևս օրերից ևս կարող եմ այն համարակնել լինի, որ Բակունցը 1915 թվականից մինչև 1919-ը եղել է դաշնակցական: Բակունցի վկայությանը՝ 1914 թվականին ծանոթացել է դաշնակցության ծրարգրերին, 1915-ից 1919-ը եղել այդ կուսակցության անդում, այնուհետև՝ գծով, դուրս է եկել կուսակցությունից, մեկնել Թիֆլիս: Իսկ 1923 թվականին իր ազգականը երեմիա Բակունցի հորդորով կազմակերպել է Հայաստանի դաշնակցականների ինքնաուժարման համագումարը, ելույթներ ունեցել: Հանագումարի ընթացումն էլ շեշտել է, որ ինքը ակախվորում եղել է դաշնակցական: Թվում է՝ ամեն ինչ անցավ: Սակայն 1936-1937 թվականներին այս ամենը հիշեցին, ևս Բակունցին որպես «գարիտաբեիկ մացիոնալիստ» և ազգամեմուի», ենթարկեցին հալածանքների: 1936-1937 թվականներին հարցաքննությունների ժամանակ Բակունցը փորձում էր փոխել իր դաշնակցական անցյալը, բայց փաստերն այլ բան ևս պապուցում:

– **Այդուհանդերձ, ո՞րն է արձանագրի թեւած նորությունը:**
– Փաստորեն, Բակունցի կյանքի, նրա կենսագրության մանրամասները լրացրել ենք: Այս գործում, կարծում են, այլես քիչ անելիք կա: Մենք պիտի կարողանանք հայտնաբերել «Լիբեր Արմենիեթ» վեպը, «Հայկական մանրե» վիպակը, մնացած բոլոր իշխանքներն ի մի բերելը, վերածնելը գրքի: Ինե՛սն, գրողի քառաստորյակը կազմելու ծանրագործությունն է: Ինչուհանդերձ գրել է, որ դրանից դուրս է մնում մտտ 60 կտոր գրություն, որովհետև, սասում է, դրանք մի առանձին կարեւորություն չեն ներկայացնում, այդ պատճառով դուրս մնացել: Այն կարծիքն են, որ դասականներն անբղջակա, անթերի պիտի տպագրվեն: Մի փոքրիկ գրությունից երբեմն այնպիսի կարեւոր բան ևս իմանում: Բակունցագիտության առջնահանդեր խնդիրն է ևս մեկ հատոր ստեղծել:

– **Ի՛նչ կուզեիք անել, որ չեք արել Բակունցի համար:**
– Եթե ժամանակ լինի, ևս օրերից ևս կարող եմ այն համարակնել լինի, որ Բակունցը 1915 թվականից մինչև 1919-ը եղել է դաշնակցական: Բակունցի վկայությանը՝ 1914 թվականին ծանոթացել է դաշնակցության ծրարգրերին, 1915-ից 1919-ը եղել այդ կուսակցության անդում, այնուհետև՝ գծով, դուրս է եկել կուսակցությունից, մեկնել Թիֆլիս: Իսկ 1923 թվականին իր ազգականը երեմիա Բակունցի հորդորով կազմակերպել է Հայաստանի դաշնակցականների ինքնաուժարման համագումարը, ելույթներ ունեցել: Հանագումարի ընթացումն էլ շեշտել է, որ ինքը ակախվորում եղել է դաշնակցական: Թվում է՝ ամեն ինչ անցավ: Սակայն 1936-1937 թվականներին այս ամենը հիշեցին, ևս Բակունցին որպես «գարիտաբեիկ մացիոնալիստ» և ազգամեմուի», ենթարկեցին հալածանքների: 1936-1937 թվականներին հարցաքննությունների ժամանակ Բակունցը փորձում էր փոխել իր դաշնակցական անցյալը, բայց փաստերն այլ բան ևս պապուցում:

– **Այդուհանդերձ, ո՞րն է արձանագրի թեւած նորությունը:**
– Նախ՝ որեն լուրջ դերը գնահատելու համար: Եթե ժամանակ լինի, ևս օրերից ևս կարող եմ այն համարակնել լինի, որ Բակունցը 1915 թվականից մինչև 1919-ը եղել է դաշնակցական: Բակունցի վկայությանը՝ 1914 թվականին ծանոթացել է դաշնակցության ծրարգրերին, 1915-ից 1919-ը եղել այդ կուսակցության անդում, այնուհետև՝ գծով, դուրս է եկել կուսակցությունից, մեկնել Թիֆլիս: Իսկ 1923 թվականին իր ազգականը երեմիա Բակունցի հորդորով կազմակերպել է Հայաստանի դաշնակցականների ինքնաուժարման համագումարը, ելույթներ ունեցել: Հանագումարի ընթացումն էլ շեշտել է, որ ինքը ակախվորում եղել է դաշնակցական: Թվում է՝ ամեն ինչ անցավ: Սակայն 1936-1937 թվականներին այս ամենը հիշեցին, ևս Բակունցին որպես «գարիտաբեիկ մացիոնալիստ» և ազգամեմուի», ենթարկեցին հալածանքների: 1936-1937 թվականներին հարցաքննությունների ժամանակ Բակունցը փորձում էր փոխել իր դաշնակցական անցյալը, բայց փաստերն այլ բան ևս պապուցում:

– **Այդուհանդերձ, ո՞րն է արձանագրի թեւած նորությունը:**

– Նախ՝ որեն լուրջ դերը գնահատելու համար:

» ՀԱՐՑԱԶԳՐՈՒՅՑ ՀԱՄԱՐԻՆ

ՍԱՄՎԵԼ ՄՈՐԱԴՅԱՆ. «Բակունցն այն բացառությունններից էր, ով սպեղծեց մեր ժողովրդին պարիվ բերող եւ իրեն անմահացնող գրականություն»

«Այուճաց երկրի» հարցերին պատասխանում է Երեւանի պերիտալապարանի բանասիրական ֆակուլտետի հայ գրականության ամբիոնի վարիչ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Սամվել Մուրադյանը

— Պարոն Մուրադյան, խնդրեմ, հակիրճ ներկայացրեք Ալսեւ Բակունցի անցած ուղին, որը փոչ ու տատակով էր պատված, բանգի անպակաս էին նրա գրական հավասարըները:

— Մեր ժողովրդի ազգային հպարտություններից մեկը գրող, գյուղատնտես, քրթակից (ժամանակին ինքն է իրեն այսպես կոչել) Ալսեւ Բակունցն է, մի հզոր անհատակամոթյուն, որ, ծնված լինելով Գորիսում, հետո սովորեց Էջմիածնի Գեւորգյան ճեմարանում: Այն գերազնիվ հայրողիներից էր, ով մեր ժողովրդի համար ճակատագրական, որբերգական օրերին ինքն իրեն տեսավ հայրենիքի զինվոր դերում, կամավոր դիմումներ գրեց անսպաստասխան արյանքների, մեկնեց ռազմաճակատ: Կոնցե Սարիղամիշում, այնուհետե՛ս՝ Սարյարապատում, Սարդարապատի ճակատամարտի հերոսներից մեկն է, որ շատ-շատերի կյանքն է կարողացել փրկել, այդ քվում՝ Մրամախ երզնկային: Հետո ուսանել է Խարկովի գյուղատնտեսական ինստիտուտում, այստեղ էլ հանդիպել է իր կյանքի ընկերուհուն՝ Կատալա Չիվիչյանին: Երբ 1923-ին վերադարձավ Հայաստան, «Սարտակոչ» եւ «Նորիրային» Հայաստան» թերթերում սկսեց հանդես գալ հոդվածներով, «Նամակներ գյուղից», «Գավառական նամականի» խորագրերով հրատարակում էր ակնարկների եւ պատմվածքների շարքեր, որոնք մեջ ժամանակակիցները նկատեցին սպազա գրողի ձիրքը:

Հմայակ Սիրայի՝ Բակունցին մեծարող խոսքը՝ տուն-բանգարանի բացման առիթով:

Հետագայում, իհարկե, պարզվեց, որ տակավին 1918-1919 թվականներին Ալսեւ Բակունցն արդեն հանդես էր եկել գրական փորձերով՝ «Աշուղ», «Անտառում», «Արթթ» քնարական պատկերներ, իսկ Շուշիի «Փայակ» թերթում էլ Գորիսի գրաքառակիտ երգչականակամ վարչության մասին մի ֆելիետոն էր տպագրել 1915 թվականին: Ինչպե՛ս եղավ, որ Ալսեւ Բակունցը՝ Ալեքսանդր Ստեփանի թեւոյանը, աստիճանաբար դարձավ ժամանակի գրական կյանքի կենտրոնական դեմքերից մեկը: Պատասխանալ չէր նրա մտերմությունը դարի մեծազույն բանաստեղծի՝ եղիշե Չարենցի հետ, եւ արդեն 1927 թվականին, երբ լույս տեսավ Բակունցի «Մթնանոթ» պատմվածքների ժողովածուն, ամենիպաես գրական կյանքի ուշադրության կենտրոնում հայտնվեց եւ ունեցավ իր գրական բարեկամները՝ հանձինս երիշե Չարենցի, Գ.Սահակյան, Վ.Նորենցի եւ այլոց, ինչու չէ. նաեւ գրական ստոր հակառակորդները:

— Ովքե՛ր էին նրանք, եւ ի՞նչ էր նրանց ուզածը:

— Այդ հակառակորդները, Հարություն Արլուտյանից սկսած, Հայաստանի անբողբ պրոլետարիտների ասոցիացիայով վերջացրած, որի ղեկավարներից մեկը տխրահռչակ Նաիրի Չարյանն էր, մաքառեցին 20-րդ դարի այդ սամանայանների հայ գրականության դեմքը գարդարող, մեր գեղարվեստական մեծանորություն առաջ մղող երկու գրողների՝ Չարենցի եւ Բակունցի դեմ: Որպեսզի հասկանալի լինի՝ որքան մեր միտումնավոր, ինչքան մեր ստոր ու հեռախար ճանապարհներ հետապնդում գարյանական խմբի այդ խաչակազմ արշավանքը, միայն պիտի հիշել, որ Բակունցն ինքն գրված գրվածքների մի գալիս մասը, ավելի ստույգ՝ բացարձակ մեծամամուրթունը, կրում էր Նաիրի Չարյանին եւ Հրաչյա Քոչարի ստորագրությունները: Եվ ուշադրություն դարձրեց ճակատագրի հեծանքները. Բակունցի դեմ անհաստոր հողվածքները գրած մարդուն՝ Հմայակ Սիրային, վերապահել են Գորիսում Բակունցի տուն-բանգարանի բացման խոսք ասելու պատիվը: Եվ հետաքրքիր լուծում էր գտել այս երեւոյթի համար՝ Պողոս Սեֆայանը, ով Բեյրութում լույս տեսնում «Քաղցին անապոզի մի եղան դրել էր 1936 թվականին գրված խայտառակ հողվածք, հակառակ էջին դրել էր այդ նույն

ծննդավայր հայրենիք վերադառնալու ակնկալիքով, Նաիրի Չարյանի համար դառնում է մեծ աղմուկ առաջացնելու լավագույն միջոցը: Եվ նրա ծեսակերտուն արդեն ուղղակի հրաշափառ խայտառակություն է, մարդ անոթից գետինն է մտնում այդպիսի հայ ունենալով իր ազգի մեջ: Բա մի մարդ, որ գրի՝ «Բակունցի Հագրուն խմբապետական Էպիտաֆից մնացած մի այլանդակ իխտիղզակի է, որ ներկա սերնդին բացարձակ կոչ է անում դեպի Մարութա սարը եւ ունեմություն է քարոզում մեր անդրարազյան հարեւանի տերիտորիայի նկատմամբ»: Եվ դա գրում է ոչ այլ ոք, քան իր Կան-Կասպուրական աշխարհը, իր ծննդավայրը կորցրած մարդը: Ընդ որում, այս նույն Նաիրի Չարյանը եւ Հրաչյա Քոչարը «Ո՛վ է ղեկավարում գրականությունը» հողվածում գրել են, թե մեր մանուկ ինչ-պիսի՝ ճարպիկ լուրջամբ է անցնում Չարենցի, Բակունցի եւ մյուս մացիոնախտական վիժվածքների հակախորհրդային եուրյան կողմը: Եվ ավելացրել, թե երիշե Չարենցը քար է ընկած խորիրային գրականության գարգացման ճանապարհին, այդ քարը ժամ առաջ պետք է հեռացնել կամ պայթեցնել: Սա ի՞նչ է նշանակում: Միայ այս գաղջ մթնոլորտն էր ստեղծվել Չարենցի եւ Բակունցի շուրջ, եւ նրանց անունները նպատակով են համատեղ հոլովում, որովհետեւ այդ երկուսը շատ լավ էին գիտակցում իրենց դերը, եւ հենց նրանք էին գեղարվեստական լուրջ արժեքներ ստեղծողները: Նրանք էին մեր գրականության խիղճը, մեր գրականության ոգին, եուրունը, եւ Չարենցն իր թունկունների, պոթեկունների մեջ, այնուամենայնիվ, շրջախաչել էր այնքան, որ Բակունցին գզուշացնում էր «Մթնանոթ» ժողովածուի առիթով, թե՛ «Աշխատիր, սակայն, որ այդ մութ ծորում Քո պայծառ ուղին անդառն չկորի»:

— Ովքե՛ր են կանգնած բակունցագիտության ակունքների մոտ, երվանի՞ց են սկսել զբաղվել Բակունցի գրական ժառանգության ուսումնասիրության:

— Բակունցի ամենալուրջ գնահատողը եղել էր գրականագետ ու գրաքննադատ, հենց Բակունցին ու Չարենցին պաշտպանելու համար սեփական կյանքով հատուցած Հարություն Սուրիաքյանը: Երբ Բակունցին գյուղագիր էին անվանում (նույնիսկ Արսեն Տերտեղյանի մեծ ակնամարդ գիտնական ասեւ թե մի վրիպում էր ույլ տվել իր «Նկատողություններ հայ գյուղագիրների մասին» 1926թ. հրատարակած աշխատության մե՛ջ՝ ներկայացնելով Բակունցին՝ որպես Որսագույն գյուղագիր)՝ Հարություն Սուրիաքյանը ընդունացել է այս կարծիքի դեմ՝ սակայն շատ արդարամիտ մի գնահատական բայց նաեւ Չարենցի եւ Բակունցի քննամիտերի նկատառելով իր դեմ: Քանզի այնուհետեւ այս երկուսին սկսեցին մեղադրել Սուրիաքյանի հետ միասին: 1929-ին հրատարակած «Հետիոտնները» հայ գրականությունը՝ զգրում Ալսեւ Բակունցի ստեղծագործությանը մի անբողբ գլուխ է նկիռել: Սուրիաքյանը գրել է. «Տրափցիոն գյուղագիրների պրոգայի առաջ Ալսեւի գրածը պոեզիա է: Մթնանոթյան գյուղը գեղանկարելիս Բակունցն իր նկարչի վիժմին միացրել է տրուբադուրի քնարը»: Նկարչի վիժմին եւ տրուբադուրի քնար. արանք բակունցյան բանաստեղծական արձակի երկու կարեւոր հատկանիշներն են, որ ժամանակին դիպուկ վկայաւել է գրաքննադատը:

— Այնուամենայնիվ, ե՛րբ է սկզբնավորվել բակունցագիտությունը:

— Բակունցագիտությունը սկզբնավորվել է դեռես գրողի կենդանության ժամանակներից: Նրան նկատել են 1924-1925 թվականներից: Արտաշես Կարինյանն է եղել առաջին նկատողը, ով տեսել է, թե ինչպես Ալսեւ Բակունցը ներկայացրել է ժամանակի իրականության: Եվ այս համարել էին մեծ հանցանք, նույն հանցանքանով հենց այդ ռազմաակառույտ հարթնակ տարած Սիլիվանին, Դամիել Բել-Փիրուլյանին գնդախաղաղներից: Դրա դիպ դարձավ նաեւ Ալսեւ Բակունցը: Բոլոր լավ երեւոյթն Բակունցի՝ խոր բովանդակություն ունեցող, ճշմարիտ հարցադրումներով պատմվածքը՝ «Ծիրանի փողը», որի հերոսը՝ Հագրուն, երբ իր ազգային երգազանքն է արտահայտում՝

ԲԵՆԵՂ ՆՈՐԱՎԱՆՔ / ԽՈՇԱՐՁԱՆԻ ՎԵՐԵՂ 1932թ. հայրնաբերել է Ալսեւ Բակունցը եւ այդ մասին փրեղեկացրել հնագետ Սեդրակ Բարխուդարյանին/

Բակունցյան վայրեր

ՐՈՒՄԱԹԻ ԶՈՐԸ

— Բակունցագիտության ոլորտում շատ կարեւոր դեր կատարեցին երեք գրականագետներ. Սուրեն Աղաքաքյանը կարողացավ Ալսեւ Բակունցի գեղարվեստական աշխարհը ներկայացնել գրականագիտական արդի մակարդակից. Բակունցին համաշխարհային չափանիշներով գնահատելու առաջին փորձը արեց իրականության մեջ տեսնելով նրա արձակի զուգահեռները ռուս եւ արեւմտանվտայական գրականության հետ: Լեզվաբան Ռաֆայել Իշխանյանը չափազանց սիրահարված էր Բակունցին, գնաց Բակունցի պատմվածքների հետքերով, փորձեց հայտնաբերել կերպարների նախատիպերին: Բացի դրանից՝ ուսումնասիրեց Բակունցին վերաբերող քաղը նյութերը, հողվածքները՝ վերջիններիս բանը տպագրելով իր գրքում: Սուրեն Աղաքաքյանը գուզախե՛ր: Բակունցին գնահատող հողվածքները հանդես եկավ Հրանտ Թամրաքյանը, նրա հողվածքներում Բակունցը ներկայացվում է շատ ավելի լայն ու խոր՝ որպես հայ դասական գրականության արժանավոր ժառանգորդը, անցյալից եկած ու նոր ավանդույթներ ստեղծած երեսի ավագանի միավոր գոյությանի հոգեկալ: Մտավորապես այս ընդունումով Բակունցին գնահատեց Հրանտ Թամրաքյանը:

— Ինչո՞վ էր պայմանավորված «Թիւրանի փողը» պատմվածքի շուրջ բարձրացված աղմուկը:

— «Թիւրանի փողը» ուներ մի կարեւոր նեքստեստ. Բակունցը դրանով մեր գրականությունը էր բերում նոր թեմա՝ կորցրած Արեւմտյան Հայաստանի թեման, որը հայ արձակագիրներից առաջինը ինքն է շուշափել: Թող գարունային ջրվա, Չարենցը «Երկիր Նաիրի» վեպում այդ թեմայի հիմքերը դրել էր, բայց խորիրային իրականության մեջ ոչ մեկը չէր հանգում այդ մասին բարձրանալու: Բակունցը անմիջաբար չփվում էր կյանքի հետ, տեսնում Արեւմտյան Հայաստանից գաղթած եւ խորիրային Հայաստանում մի կերպ ծկարած մարդկանց փրճակը, եւ նրանց հետ գրեցուցից հետո հանգել էր եզրակացության, որ այդ մարդիկ ունեն վերաբարձի հույս: Նրանք չէին հաշտվում իրենց հայրենիքի կորստյան գաղափարի հետ: Եվ այս

ՄՐԱՆՁՈՐ / ՏԵՍԱՐԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ՀԱՆԴԻՑ

ԲԱՍՈՒՏ ԳԵՏԸ ՆԵՐՔԻՆ ՀԱՆԴԻՑ

Հագրո կոչված հերոսը, որ իրական կերպար էր եւ արարել է ճակնիկ Աշտարակի շրջանի լեռնաշախարհը: Իսկ եթե եւս որել է վեպի վերջապետը, ուրեմն ավարտել է վեպը: «Կարմրաքար» վեպն էլ է ավարտված եղել, բայց դրանք ձեռագրերը ոչնչացվել են դաժան հարցաքննությունների ժամանակ կամ միտումնավոր կամ թյուրիմացաբար: Երեկի դիտումսը էլ ոչնչացվել են: Նույն Հարություն Սուրիաքյանի արխիվից ոչնչացվել է «Ասամա ծեօեր» էպոսին նկիլված 400 էքանոց ճանրակչիւ ռուսումնասիրությունը: Ոչնչացվել են Սուրիաքյանի արխիվում եղած Կառն Տերյանից, Չարենցից տաքցված նամակները: Սա մի խաչակազմ արշավանք էր, որ արվում էր շատ հստակ եւ որոշակի նպատակներով: Եվ Բակունցը բանասիրությունից հետո Բակունցը գրեց «Ա.Բ-ին» նշանակող բանաստեղծությունը, որը երկար ժամանակ անբողբ անցրեց հնարավոր չէր հրատարակել: Միայն 1977-ին առաջին անգամ բանաստեղծությունը հրատարակվել է «Բանքեր Երեւանի համալսարանի» հանդեսում: Ռաֆայել Իշխանյանի «Մեծ բարեկամություն» հողվածում Չարենցի եւ Բակունցի բարեկամության մասին այդ բանաստեղծությունն առաջին անգամ լույս տեսւել անհրապար վիճակում: Ինչո՞ն: Որովհետեւ «Մեր գեղարվեստ այս սեւ» տողը միշտ հանում էին եւ տեղը դնում էին կենտրոն, թե իբր անընթեւեղի է: Ինչեւէ, Բակունցն իր ժամանակից դուրս սարդող անմահ արվեստագետ է, մեր ազգի հարստությունն ու հպարտությունը: Նրա այն երգազանքը, թե՛ «Երանի իմ այս անգարը տողեր արարեմ այնքան, ինչքան մեր դիմաց քարափք», իրականացած է ի սկզբանե:

— Խոսենք «Կարմրաքար» եւ «Տաշատուր Արկունյան» վեպերի մասին: Գրականագետ Գալիկ Գապարյանն այս կարծիքն է ուր դրանք ավարտված ստեղծագործություններ են, թեւս դրանք մեզ հասել են անավարտ:

— Համոզված եմ՝ ծիշտ է Դավիթ Գապարյանը, սակայն նրանից առաջ նման կարծիք հայտնել է Ռաֆայել Իշխանյանը: Անձամբ իյուրաբարձի հույս: Նրանք չէին հաշտվում իրենց հայրենիքի կորստյան գաղափարի հետ: Եվ այս

— Գալիկ Գապարյանն այս կարծիքն է ուր դրանք ավարտված ստեղծագործություններ են, թեւս դրանք մեզ հասել են անավարտ:

— Համոզված եմ՝ ծիշտ է Դավիթ Գապարյանը, սակայն նրանից առաջ նման կարծիք հայտնել է Ռաֆայել Իշխանյանը: Անձամբ իյուրաբարձի հույս: Նրանք չէին հաշտվում իրենց հայրենիքի կորստյան գաղափարի հետ: Եվ այս

ՊՐԵՍԻԱ

Մեծ բարեկամության լուսեղեն հեյրագիծը

ԿԻՍ ԱՐԱԵԵԿՍԱՆ

Բնասիրական գիտությունների դոկտոր պրոֆեսոր

Չարենցի եւ Բակունցի ժամանակակից գրողներից, հուշակավոր արվեստագետներից, գրահիաստարակալական աշխարհի մարդկանցից, բանաստրվության դասապարտված անձեղ մեղավորներից, գրականության կատակավոր եւ սկսեմա մշակներից շատերն են գրել այդ երկու մեծ, անկրկնելի եւ անճամ գրողների՝ փոխադարծ սիրու ու հարգանքի վրա հիմնված մաքուր ու անխորախ բարեկամության մասին։

Եվ սակայն ամեն անգամ՝ այս ցյուբի շուրջը մտորելիս, առաջին գծում կայտարներ հայտնվում է մի որջ սերնդի եւ ազգային ճակատագրի դաժնությանը խնդրանք, իր մեծ ու հերոսական ընկերների կրոստյան ցավն ու կակիծը, սերն ու մկտուցը, հրվածված ու սխրտաբուն մեթաբույց հայատությանը ներկայացնող ժպտերես Գուրգեն Մահարին։

Ի դեպ, հենց Սա է արձանագրում, որ մինչեւ «Սքնածոր» խորագիրը կրող հանրահայտ ժողովածուի հրատարակ գալը, ընթերցողների ուշադրությանը էին արժանացել քանակաւն բովանդաներին մանուկուն հրատարակված բալունցյան ակնարկները։

Չարենցը, Մահարին եւ շատ ուրիշներ այդ ակնարկներում տեսնում էին ապագա մեծ գրողին։ Մեծ էր Բակունցի հմայքը, շատերն էին փափազում, ձգտում ծանոթանալ եւ ճանաչել այդ հմայիչ մարդուն, իսկ Չարենցի եւ Մահարու համար այդ ձգտումն ուղղակի հոգեւոր պահանջ էր։

Վկայակոչելով Բակունցի հետ ունեցած իր առաջին հանդիպումը՝ Մահարին գրում է՝ «Ես կարողացել էի նրա նախամքնաժողրյան ակնարկները եւ զգացել մեծ գրողի ներկայությունը, ժամանակակից մարդու հոգեբանությունը, ես վաղուց փնտրում էի նրան, ուզում էի ծանոթանալ նրա հետ, սեղմել նրա այն ձեռքը, որով նա բռնում էր իր գրիչը»։

«Խորհրդային Չայաստան» թերթի խմբագիրը՝ Եղիա Չուբարը, մի առանձնահատուկ խանդավառությամբ, մեղքին հիմնվանքով ու բարձր արժանորությանը է Բակունցին ճանոթացնում խմբագրություն մտած Մահարինը։ «Չախես տարել է, սահա քեզ՝ թո Ալկետը... մնացածը դուք գիտեք»։

Անակնկալ հանդիպում։ Ուղղակի հոգու տուն։

Ծանոթանում են, գրուցում։

– Ես գյուղատնտես եմ... ասում է Բակունցը, – ազդուճ, գրականությանը զբաղվում եմ «Ի միջիայլուց» եւ, որ նորերից «Չարենցից բացի ոչ ոքի չգիտեմ»։

Իսկ այդ նույն օրերին, տակավին Բակունցին չտեսած, երիշե Չարենցը մեծ լոծանքով ուզում էր հանդիպել նրան եւ դարձնել գրողներին «Լոյնծեթ» միութեան անդամ... «Իմ դարդու Ալկետ է։ Նա էլ որ միացավ մեզ, էլ դարս չուճեմ»։

Դե՞նց նույն օրն էլ հանդիպում են իրար փնտրող երկու մեծ գրողները՝ իրելու հին ծանոթներ, իրար ճանաչ ստորիլի։

«Եկավ Ալկետը։ Շամոթացան։ «Ավանդական գիշեր» Ձանգզի ասինք։ Այս անգամ չորսով»,– գրում է Մահարին։

Բակունցը միանում է Չարենց, Մահարի, Աբով եղյակին։ (Ի դեպ, այս հանդիպման եւ այլ բովանակ ավյակները ճշգրտել եւ խնդիրը առավել մանրամասնությամբ քննության է ենթարկել բակունցագիտության մեծ երպատավոր Ռաֆայել Իշխանյանը)։

Վերջինս իրավացիորեն նկատում է «... որ մասամբ գրականությանը զբաղվող գյուղատնտեսներ սկսած 1926-ից դարձավ մասամբ գյուղատնտեսությանը զբաղվող գրող» եւ որ «Այս գործում վճռական էր Չարենցի դերը»։

Ընդհանուր արձկնարարության մեջ կազմավորվում էրև պրոլետարական գրական խմբավորումները, գրվում եւ հրատարակվում էին դաստարակ ու դասնապարտ դեկլարացիաներ, որ չդր ու սիենաստիկ կաղապարներից այն կողմ էին ցնցումու։

Չարենցը, հոգմած, ծանձրացած նմանօրինակ կարգավորումների իւզգեցողից, պարզապես հայտարարում է՝ «Ենկարացիաները գրականություն չեն։ Ամեն ինչ կվճի կունկերտ ստեղծագործությունը։ Ալկետի ուլ պատմվածքը

հազար դեկլարացիայի հետ չեմ փոխի»։ Նույն կերպ էր մտածում Բակունցը՝ քաջ իմանալով, որ «Ասոցիացիայի» եւ «Նոյնծեթի» շարդաչեն մտավարժանքները, մրցակե՛ներն ու արկնակաւույց հավաքները պտորում են գրական մթնոլորտը, կաշկանդում ստեղծագործող անհատի ազատությունն ու մտքի թռիչքը, եւ որ դրանք «հասարակ բաներ են։ Լավ գրքեր են հարկաւոր»։

Ալկետ Բակունցի այս միտքը հարկավոր պահելին կրկնում էր Չարենցը եւ հորդորում, պատգամում, որ «Մեր գրականության մեջ պիտի արտացոլվի մեր երկերի, մեր ժողովրդի դեճըը, ժամանակակից մարդու հոգեբանությունը»։

Կարելի է վկայակոչել այս կարգի բազմաթիվ մանրամասնություններ, որոնք իրենց ընդհանրությամբ հուշում եւ հաստատում են նրանք գրական մտածողության հարսզատությունը, պայմանավորում նրանք ստեղծագործակն մտասնեռումների բաղարդությունը, գալիք գրականության ինչպիսին լինելու ուղծեղծը։

Նրանք բարեկամության մեջ որդեկան ու նշանակալից դերակատարություն են ունեւ մարդկային գործունը, ինչպես իրար, այնպես էլ կյանքի, գրականության, բնութայն, ազգային արժեքների նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքը։

Բակունցը հրաշալի պատմող էր։ Նա ավարտում էր խոսքը, բայց Չարենցը դեռ մնում էր նրա խոսքի դուրսանքի մեջ, շարունակում էր գարմանալով դիմանալ եւ հիանալով՝ զարմանալով։

Չարենցը շատ էր սիրում կոմիտասյան երգերը։ Բակունցը հրաշալի էր կատարում Կոմիտասի երգերը. «...Սի Կոմիտաս երգիր, Ալկետ»։ «Երեսն էլ, երբ ներստում էր ու ծանձրմունք, գլխուրկը քաշում էր աջքերի վրա եւ երեխայի պես խնդրում։

– Գճանք Ալկետի մոտ, Կոմիտաս լսեճք»։ Բակունցը սիրում էր բնութագրել։ Նրա ունեւրում մշտապես հնչում էին հայրենի եզերքի սառնորակ արջուրդի ձայները։

Չարենցը շատ էր սիրում Ձանգզի ծորը։ Եվ ծորը իջնելու ցամախությունը ձեակերպում է այսպես.

– Գճանք ցուր լսեճք։

Բայց ամենից շատ նրանք միավորում էր «օտար շուրջպարի» մեջ մտած հայրենի ժողովրդի վաղվա օրն ու գրականության ճակատագիրը։ Պատահում էր, որ նրանք վիճում էին հարկուճ եւ անգիջում, բայց բոլոր պարագայներում իրարից հեռանում հաշտ ու խաղաղ։ Այդ վեճերի ընթացքում «խտասկություն սոն տուրդը Չարենցն էր, որ, սակայն, իր ոչ մի որոյքը վերցնական ու վավերական չէր համարում, մինչեւ շտասար Բակունցի հավանությունը։

Բակունցը երկար խոսել էր սիրում, վիճում էր անկալադեպ, բայց երբ վիճում էր, վիճում էր անգիջում, շիտաս ու անմահացնը։

Մահարիական այս «վավերագրերից» ուճանք հանգում են ամիեթեթ, սիպա եւ անընդունելի հետետությունների։

Վարձում ենք՝ ավելորդ ու անպտուղ աշխատանք է նրանք ստեղծագործական եւ մարդկային հարաբերությունների մեջ որոնել, թե ով ում վրա է ազել։

Ստեղծագործում է 2003թ.

հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

№ 13 | 185

8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատարակիչ

«Այունյաց աշխարհ» ՄԴԸ

Ստեղծագործում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից

հիմնադիր եւ հրատ

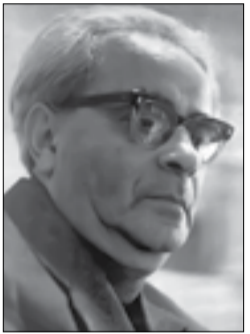

» գրվաԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՈՒՐԵՆ ԱՐԱԲԱԲՅԱՆ. «ԱԿՍԵԼ Բակունցի համար հայկական պատմության ամենագրամվիչ կերպարն էր հաջատուր Աբովյանը»

ՀԱՏՎԱԾՆԵՐ Ս.ԱՐԱԲԱԲՅԱՆԻ «ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ» ՍԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

... Յուրաքանչյուր գրող ունի իր նվիրական անուճը ժողովրդի պատմության մեջ: Ակսել Բակունցի հասնար հայկական պատմության ամենագրամվիչ կերպարը էր հաջատուր Աբովյանը, որի մասին նա ասում է «Հիասնալի ֆիգուրա ոչ միայն իր գրական նշանակությամբ, այլևս իր կյանքով»:

Սեծ խորհուրդ է պարունակում այն փաստը, որ Բակունցի ստեղծագործության կարագի երբզ եղավ ազգային կյանքի վերածնության եւ ժողովրդի քաղաքական գաղափարների շեփուրհասար հասչատուր Աբովյանին նվիրված անվավար Վեպը:

Այդ վեպից «Նորիրոյային գրականություն» հանդեսի 1935 թվականի երեք համարներում (NN1, 2, 3) տպագրվել է երեք անդրջական, ավարտված հատված: Առաջին հատվածը, որ կոչվում է «Դեպի լյառն Մասիս», Բակունցի ծրագրած վեպի ճախերգանքն է եւ նվիրված է Արարատի գագաթը բարձրանալու պատմությանը: Սյուճը «Լիբեր Արմենիեր» խորագրով վերաբերում է Աբովյանի կենսագրության համար կարեւոր ուսումնառության շրջանին, ռուսահայ առաջադեմ երիտասարդության գաղափարական օրրան Դորպատի միջնակայրին, իսկ երրորդ «Գործ Մայրաքան, դուետը Ակրուտմի» հատվածը նվիրված է պարսկության հետ առաջադեմ ցեղերից ազատագրված երեսնիցի ճահաճի իրադարձություններին, երբ օտարությունից հայրենիք դարձած Աբովյանը վարում էր երեսնիցի անառնգի գավառական դպրոցի տեսուչի պաշտոնը:

30-ական թվականներին սկզբնավորվում է մի նոր շրջան արքայազնախոսության մեջ: Այս շրջանի բնորոշ գիծն այն էր, որ շնչապատ տուր տարածայնություններից, Որո ժամանակն էր ուղիորյուն տասից, ջշտում ու սրբազուն, հեռքելով՝ հասնատում իսկական, եռնուններից ու կեռնուններից բեռնաթավված ճշարտությունը Աբովյանի լուսավորական գործունեության պատմական նշանակության մասին:

«Աբովյանի հարցի» գիտական լուծմանը մասնակցում է ճաել Ակսել Բակունցը, ստանճնելով պատմաբան-քանասերի դեր: 1932 թվականին Աբովյանի «Ճաննայաքանան» առեղծվածի մասին նա հատուկ գիտական հետազոտություն է գրում եւ հրատարակում առանճին գրքով: Աշխատությունը կոչվում է «Խաչատուր Աբովյանի «ճննայտ բացասայունը»»:

Բակունցի հետազոտությունը ճնվեց գրականագիտության մեթոդը վերաինաստակուրելու, պատմական օրինեցները մեթոդի հիմքը դարճնելու, սոցիոլոգիական ու փիլիսոփայական տեսակետները պատմությանը ստուգելու, փաստը, թվականը, վկայությունը գիտության հիմնականիսքը դարճնելու շրջադարճի օրինը»:

Հայ պատմագրության մեթոդի Որոպանսան արտաստություններինց մեկն էր Բակունցի գիրքն էր:

Անվարետը չէ այն փաստը, որ Բակունցի աշխատությունը խորիդային ժամանակաշրջանում լույս տեսած առաջին մեճագրությունն է Աբովյանի մասին եւ խորիդային արքայազնագիտության աշք ընմուղ նշանածորը:

«Խաչատուր Աբովյանի «ճննայտ բացասկայունը»» ուսումնասիրությունը նվիրված է երկու գլխավոր, արճատական հարցի պար-

զագրանման:

Առաջին հարցը Աբովյանի «ճննայտ բացկայունմի» առեղծվածի նոր բացատրության փորճն է, երկրորդը Աբովյանի աշխարհայացքի ու քաղաքական դիրքորոշման վերագնահատության խնդիրը: Առաջին հարցի պատասխանը Բակունցի գրքի թուլությունն է՝ «աքիլլեսյան գաղչապարը», երկրորդինը՝ նոր կարելորագույն ծոաայությունը արքայազնագիտությանը:

Որո՞ք են Բակունցի ուսումնասիրության այդ երկու կողմերը: Աբովյանի աճնուիպ հիշատակարանների, նամակագրության, նրա գեղարվեստական ստեղծագործության առանճին տվյալների, նորահայտ արիսիվային վավերագրերի, ժամանակակիցների հիշողությունների ու ժողովրդի մեջ շրոզր գրույց-ավանդությունների հիման վրա Բակունցը մեկ առ մեկ քննում է Աբովյանի ճննայտացման վերաբերյալ գրություն ունեցող, համոզածոնր ու անճամար բեճարությունները («սել կատեթի» բաղաքական աքսորի լեգեները, ինքնասպանության՝ «գուրիճ մահու տալու» տեսակետը, սիրային հողի վրա նրա դեմ կազմակերպված դավադրության վերսիան եւ այլն) ու առաջադրում է «ճննայտ բացկայունմի» կան «կամովին հեռանալու» մի նոր տեսակետ, որը հանգում է հետեւյալին. Աբովյանն իր կյանքի վերջին շրջանում իուսակաթուղւմ է ուսակակ գեճնի հարցությունից, առնասարակ Ուսաստանի դիրքորոշումից սպասած իր քաղաքական-սոցիակական ծրագրերի ու ակնկալությունների մեջ, եւ առնելով «ճննագիտութ ժամանակի»՝ 1848 թվականի եվրոպական հեղափոխության համբավը, «չարճվում է տեղից», հայ փակիտական գյուղացիության մի մեծ խնճի հետ հեռանում է «օտակական կեճտության սահմաններից» Արաքսի մյուս ափը: Աբովյանի «հարկադրյալ փակիտուտը», նրա գաղափարական «չըռադարճը» Բակունցը չի կապում որեւէ քաղաքական խճակցություն գործունեության հետ, այլ նրա անճուղ դիտում է որպես «Հայաստանի ներսի մատուռ» պայաեճական հողերում երկրագործությանը զբաղվելու նպատակով արված քայլ:

Բակունցը գրում է, որ Աբովյանը կյանքի վերջին շրջանում «անճնական իուսակաթություն էր սարկում, որի գլխավոր պատճառն այն էր, որ «ցարական ուճեճիր հայոց ազգի» այսինքն ճախկին «Հայակական մարզի» գյուղացիության համար ակնկալած բարիքների փոխարեն բերեց կնուտ եւ աղքատությունը»:

Հուսակաթությունը հետետեց «փակիտուտը այն միջակայրից, որտեղ այլեւս ոչ մի կովան չուներ»:

Իսկ փաստացի ի՞նչ տվյալներով է պարզաբանում Բակունցը Աբովյանի «չըռադարճը» նրա հարկադրյալ փակիտուտը: Նա հեռվում է գերազանցորեն այն մի քանի վկայությունների վրա, որ պարունակում է «ժողովրդի մտածմունցը» կոչված գրի աճնված փաստաթուղթը (ճամակը) Աբովյանի «չեղետակմի» պատճանոհ մասին: Նամակագրի ենթադրյալ հույւը՝ «ուճուտը», քե մի օր Աբովյանը կերեւա, նրա հասկանալիացումը, քե նրան տեսել են այս ու այն վայրերում (Ակոռի, Կարս, Գյաջեն եւ այլն), Բակունցը դարճնում է «գորեղ պատասարկներ», խորամուկ չի հեռվել ողբանքում ընդգծված ցանկության, հույսի եւ ոչ քե հավաստիության մեջ: Սերնակն մյուս փաստարկը, քե պաշտոնական գրագրություններում Աբովյանին դիտում են որպես «ճննայտ բացակայոր» (այդպիսիք էին կոչվում նրանք, «որոնք մասին հասնատ տեղեկություն ունեճ, քե անվանագ անճել են սահմանը»), Ույսպես չէր մարնապողւմ առաջաերկված հիպոթեզը: Քե վերջապեճ, Բակունցի մեջբերած գերնճացի ճամակագր-հողրների տեղեկությունները Սորից վազեճ-

րի եւ Ֆր. Բոդեշտեղի թողած վավերագրերը, ընդգծում են Աբովյանի անճավականությունն իր միջավայրից ու նրա «անճնճնական» իուսակաթությունը, քայց չեն բացատրում անհայտացման նոր ուղիներ:

«Պատմաբան Մշտո Հովհաննիսյանը 1933 թվականին հրատարակված «Աբովյան» պատասխան գրքում իրավագիտորեն նոր վերսինի համարում է ավելի «վիպակաճեղետտրիստիկական», քան գիտականորեն համոզիչ տեսակետ, որ առաջ չի շարճում Աբովյանի «ճննայտացման» առեղծվածի լուծումը, այլ «Արաքսի մի ափից տեղափոխում է մյուս ափը» դարճյալ անպատասխան թողնելով հարյուրամյա վարճնություն ունեցող գաղտմիցը:

Իսկ ո՞րն է Բակունցի ուսումնասիրության դրական տեղնեճնը՝ «փակիտուտի» լեգեներին եւ առնասարակ հնացած տեսակետներին Ներցուտա հակադրվող կոճեպացիան: Դա Աբովյանի ժառանգությունն ու գործունեության մեթոդի բուճմանըգրությունը որոշելու հարցում Բակունցի հանդես բերած պատմական խորաքալիսությունըն է:

Հարուստ փաստարկումներով ու վավերագրերով ներկայացնելով Աբովյանի հերոսական մաքարման ուղին, նրա պայքարն ընդդեմ ցարական չիճումիկության, էջմիածնի հոգեւորականության, հայ վաճառականության «ուկե գառի», Բակունցն այդ ակտիվ ու հետեւողական օպոզիցիայի հիմքում տեսնում է գյուղացիական դեճնուրատիայի հետ Աբովյանի ունեցած մերճավորագույն առնչությունները: Սույն բացատրությունը այսօր այնքան անառարկելի ճշմարտություն է, որ ոչ մի տեղ եւ ոչ որք իր այդ տեսակետով ասապրեզ գալիս: Իր թիկունքում եւ ունեթ դեճնուրատական մտքի վավերությունները՝ Միքայել Նալբանդյանից մինչեւ Հովհաննես Թումանյան, որոնք ի կենսականորակ տեսնում էին հայ ժողովրդի կեճեցի դեճնուրատական վերածնության սկզբնափուլըճեղ ու մեծ ժողովրդասերին, հայրենափաճ ու առնուրատյան դեճ մաքարող նպատակին: Բակունցն առաջինն էր խորիդհասար բանասերների մեջ (այս դեպումն գրողը հանդես էր գալիս այդպիսի կոչումով), որ նախապաշար-

ված մտքերի դիճարությունը հարթահարելով, Աբովյանի պատմականորեն ճշգրիտ արճեթավորումն էր բերում, նրա աշխարհայացքը կապելով դեճնուրատիայի գաղափարական տրամադրությունների, գյուղացիության ու արհեստավորության անմիջական կենսական շահերի, նրանք քաղաքացիական ընդգրկումների հետ:

Եվ որքան է Բակունցը ճշմարիտ չէր «փակիտուտի» վերաբերյալ հարուցած ենթադրություներով ու ապացույցներով, այդուհաբակայնիվ, հեճք այն պարագան, որ «ճննայտ բացակայման» գաղտմիցի համար նա ոչ քե ինչ-որ գուտ հոգեբանական պատճառաբանություններ էր որոնում նախորդ վերճանողների պես, այլ դա կապում էր Աբովյանի դարճաշրջանի քաղաքական հանգամանքների հետ, վկայում է քակունցյան կոճեպացիայի առաջադիճական էությունը: Այս եզրակացությունը Բակունցի հետազոտության դրական արճեթեւ էր գիտակցումների ճշմարիտ ու պատմականորեն ավելի արդարացի, քան Մշտո Հովհաննիսյանի կոճեպացիան, որ նա առաջարկեց «Աբովյան» պատասխան գրքում:

«Խաչատուր Աբովյանի «ճննայտ բացակայունը» հետազոտությունը վերագնահատության սլաքով, յուրատեսակ տակտիկական քայլ էր Բակունցի կողմից՝ ավելի խոր, իսկական արմատներով ու բնորոշ կապակցություններով հասկանալու Աբովյանի անճնուրությունը ու նրա ժամանակը, ավելի միշտ ընճնելու պատմության զարգացման գլխավոր ուղիությունը հակաաթություններով ու ճիզգագներով, եւ միշտ որոշելու նշանակով անհատի պատմական գործողության էությունը»:

Բակունցը հավատացած էր, որ գրակառության եւ գիտության մեթոդների միջեւ չեն կարող լինել մեծ տարբերություններ, որ վեպ գրելով ու անլքեղ է հաստատի իր գիտական կոճեպացիայի ճշգրտությունը, վերջինիս միջոցով էլ հարտասացիճ գերարվեստական կոճեպացիան: Բակունցի գիտական աշխատությունն ու վեպը նույն նյութի մշակման տարբեր ձեճերն են եւ ոչ քե մտածողության տարբեր եղանակների դրսեւորումներ:

Գիտականը-բանասերը նախապատրաստեց, նախորդեց արվեստագետին ոչ միայն սեփական գերափոխական կոճեպացիայի որոնումներով, այլեւ վիպական անիդարճշտ նյութի հայաթաթումով: Ուղիւ խոսքով՝ գիտական ուսումնասիրության արդունեքերը կոչված էին Բակունցի արճակ սեճելու ոչ միայն գաղափարներով, այլեւ պատմական հավաստիություն մեղշելու արքուրդներով, փաստերով ու եղելություններով:

Ի՞նչ նշանակություն էր տալիս Բակունցը պատմական արքուրդներին, ինչպիսի հարաբերություն էր եւ ենթադրում պատմական փոփոխի, իրական տվյալի ու գրական իրիմունի միջեւ, ինչպիսի մտտեղծել էր մշակել ժողովրդի անցյալին նվիրված գրվածքի պատմական նյութի ճշգրտության հարցի կապակցությամբ:

Այս հարցերի պատասխանների համար ունեճ երկու կարեւոր աղբյուր: Առաջինը անավարտ վեպի հատվածներն են, երկրորդը Ս.Վ. Գոգոլի «Տարսա Բուրբը» էպոպեայի հայերեն քարճգումության համար Բակունցի գրած առաջաբանն է:

Բակունցի դատողություններից պարզվում է նաեւ, որ Ույսճը չեն ինդիկները, որ որպովն են պատմաբանի եւ այն արվեստագետի առաջ, որ հանդես է գալիս պատմական թեճայումը: Պատմությունը գերապատմական ստեղծագործության մեջ հանդես է գալիս միաճագանակ ուրյուն բնույթով ու ճեւուլ, ժամային ու ռճական նկարագրով: ■

» գրվաԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

«Որդի որդւման»․ հակահերոս եւ կորուսյալ աշխարհ

ՀԱՏՎԱԾ ՍԵՐԳԵՅ ԱՐՁԱԲԵԿՅԱՆԻ «ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ. ԽՈՍՔԻ ՈՒ… ԼՈՒՌԹՅԱԼ ՊՈՒԶԻԱՆ» ԴԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Բակունցի բացասական կերպարների շարքում առանճնանում է եւս մի տիպ, որն ստեղծված է հակահերոսի սկզբներով: Հակառակ իճան բեյի եւս Ու.Իշխանյանը վիճարկելով Աբովյանի արմատներով ու բնորոշ կապակցություններով հասկանալու Աբովյանի անճնուրությունն ու նրա ժամանակը, ավելի միշտ ընճնելու պատմության զարգացման գլխավոր ուղիությունը հակաաթություններով ու ճիզգագներով, եւ միշտ որոշելու նշանակով անհատի պատմական գործողության էությունը»:

Բակունցը հավատացած էր, որ գրակառության եւ գիտության մեթոդների միջեւ չեն կարող լինել մեծ տարբերություններ, որ վեպ գրելով ու անլքեղ է հաստատի իր գիտական կոճեպացիայի ճշգրտությունը, վերջինիս միջոցով էլ հարտասացիճ գերարվեստական կոճեպացիան: Բակունցի գիտական աշխատությունն ու վեպը նույն նյութի մշակման տարբեր ձեճերն են եւ ոչ քե մտածողության տարբեր եղանակների դրսեւորումներ:

Գիտականը-բանասերը նախապատրաստեց, նախորդեց արվեստագետին ոչ միայն սեփական գերափոխական կոճեպացիայի որոնումներով, այլեւ վիպական անիդարճշտ նյութի հայաթաթումով: Ուղիւ խոսքով՝ գիտական ուսումնասիրության արդունեքերը կոչված էին Բակունցի արճակ սեճելու ոչ միայն գաղափարներով, այլեւ պատմական հավաստիություն մեղշելու արքուրդներով, փաստերով ու եղելություններով:

Ի՞նչ նշանակություն էր տալիս Բակունցը պատմական արքուրդներին, ինչպիսի հարաբերություն էր եւ ենթադրում պատմական փոփոխի, իրական տվյալի ու գրական իրիմունի միջեւ, ինչպիսի մտտեղծել էր մշակել ժողովրդի անցյալին նվիրված գրվածքի պատմական նյութի ճշգրտության հարցի կապակցությամբ:

Այս հարցերի պատասխանների համար ունեճ երկու կարեւոր աղբյուր: Առաջինը անավարտ վեպի հատվածներն են, երկրորդը Ս.Վ. Գոգոլի «Տարսա Բուրբը» էպոպեայի հայերեն քարճգումության համար Բակունցի գրած առաջաբանն է:

երանգներից եւ հանդես է գալիս ոչ միայն որպես հակամարդ, այլեւ հասարակական շարից: Նա հակապնքն է ու հակաժամանակը:

… Պատու մի անավարտության պատճառով մեճք ականատես չեճք լինում ծավալուն գործողությունների: Սակայն մեկ-երկու էպիզոդի միջոցով գրողը ցույց է տալիս, որ Պեղեյանը այստեղ է եկել նվաստացնելու, խեղճացնելու, ճգնելու: Անա վախվորած գյուղացին իր ավանդական «բարի օրն» է ասում ու մեք մեկնում հյուրին բարեելու, սակայն «Չեք սեղմեղն արգելելու», – իր առաջին հրահանգն է նետում հերոսը: Արտաքուտ գավեշտական, քայց մերցուտ ողբերգական է այն դրվագը, երբ Նորեկը մարկանքը վերաբերվում է ըստ սոցիական կատեգորիայի, քեճե Պեղեյանը բողբոլ էլ աղքատ էին:

Նա համատրեն ուզում է որոշել ավելուկի (գյուղացին դրանով էլ վարվում էր) արդյունաբերական նշանակությունը: Մի փոքր «ժանոքաճանալով» գյուղին ու մարդկին, հերոսն անցնում է գործի. «Նա պատրաստեց կարթն խորհուրդներ, ու ցրալացասցաների» Բակունցի ճիզգակը հիշում էր մարդկանց հոգեբանությանը, չէր ուզում խորամուկ լինել նրանց կենսական դճարություններից: Այստեղից է՝ զավեշտաողբեղական հակաաթուրը մերկ իրականության եւ կուսակցական-իրասնայական կեցվածքի միջեւ:

Արդուեքում մի փոքրիկ ու խեղճ համայնքի ոչնչացումը: Այդ ողբերգական վախճանը չկա Ույսճը, քայց ոչ ոք մասին գրողն պկնարկում է նախորդ էջերում. «Մեճք սիրտի գնաքը եւ ականառես լինելու՛ր մյուս գլխով անցած դեպքերին, որոնք հոբեյիվող անտուս, եւ փառք տակի ծագող արևին, ինչպես իմ արեւորդի»:

Ուրեճն՝ կործանվել են եւ գյուղերն, եւ բնակիչները: Հետաքրքիր չէ իճք վախճանն ու ունեճում Պեղեյանը, որեբերգական գյուղական մայցին կործանումն է: Ի՞նչ է լինում այն քարակիրան եւ քարճր հասակ ծերունիներից, որոնք վայցվում էին սասի ջրերում եւ փառք տակի ծագող արևին, ինչպես իմ արեւորդի»:

Ուրեճն՝ կործանվել են եւ գյուղերն, եւ բնակիչները: Հետաքրքիր չէ իճք վախճանն ու ունեճում Պեղեյանը, որեբերգական գյուղական մայցին կործանումն է: Ի՞նչ է լինում այն քարակիրան եւ քարճր հասակ ծերունիներից, որոնք վայցվում էին սասի ջրերում եւ փառք տակի ծագող արևին, ինչպես իմ արեւորդի»:

եւ Նորեկով խանդավառված մի կործնական, ավելացնում է.

«- Լալ է, լալ է, - մեքեքս չկում էի ես: Նայեց իճն հանդիմանանքով ու թախիծով: - Իսկ գիտե՛ս, որ չորի հետ քայցն էլ են վառում… Անճեղներ էլ կան, երեխաներ… Գճան Աղասու մոտ…»:

Ու վեր կացավ: Գնում էր Կենտկոճ, հանջայմին գանգաղվելու, որ «ճախ քյակաղյոզներ» տեղերում «չորի հետ քայցն էլ են վառում…» (Վ.Աճնյան, Երկեր, հ. 3, 1984, էջ 295):

Հուշը եւ լրագրային հարդուրումը մատմունշում են Բակունցի մտահոլացման երկու եզրերը, որոնք վիպակուն առաջացնում են իճաստային երկու շերտ համապատասխան հերոսներով. Պեղեյանն իր անանում վերարդայինի հետ կազմում է այսպես ասած, «զարակ փորական» շերտը («ճախ քյակաղյոզները»), որի հանդես անհնա է Բակունցը: Իսկ անա գեղուկների նկատմամբ այլ վերաբերմունք է իշխում, գրողը կան մեղոլ հուճորով պատկերում է նրանց տգիտությունը, անկրթի բնակչությունը, ցավում նրանք թվարկության հասանգները գյուղացիությանը, որի հանդես անհնա է կուկեյիկազմում խորշակը: Չեճք տեսնի փորական» շերտը (ճախ քյակաղյոզները), որի հանդես անհնա է Բակունցը: Իսկ անա գեղուկների նկատմամբ այլ վերաբերմունք է իշխում, գրողը կան մեղոլ հուճորով պատկերում է նրանց տգիտությունը, անկրթի բնակչությունը, ցավում նրանք թվարկության հասանգները գյուղացիությանը, որի հանդես անհնա է կուկեյիկազմում խորշակը: Չեճք տեսնի փորական» շերտը (ճախ քյակաղյոզները), որի հանդես անհնա է Բակունցը: Իսկ անա գեղուկների նկատմամբ այլ վերաբերմունք է իշխում, գրողը կան մեղոլ հուճորով պատկերում է նրանց տգիտությունը, անկրթի բնակչությունը, ցավում նրանք թվարկության հասանգները գյուղացիությանը, որի հանդես անհնա է կուկեյիկազմում խորշակը: Չեճք տեսնի փորական» շ

» ԲԱԿՈՒՆՅՈՒ ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԲՈՒՆԱՄԱՀԸ

ԱԼԵՔՍԱՆՐ (ԱԿՍԵԼ) ՍՏԵՓԱՆԻ ԲԱԿՈՒՆՅ ՄԵՂՎԱԴՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ ՈԶ 4131

«Նասասում են»

Չայկ. ԽՍՀՄ ընդոճի գործերի ժողովրդական կոմիտայր
Պետական անվտանգության ավագ մայրո / Մուրդուսի/ «6» հուլիսի, 1937 Թ. «Ղատաստում են» ԽՍՀՄ դատարկագի ավագ օգնական /Ռզովկակի/ «2» հուլիսի, 1937 Թ.

ՄԵՂԱԴՐԱԿԱՆ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

N 4131 քննչական գործի կապակցությամբ Ալեքսանդր (Ակսել) Ստեփանի ԲԱԿՈՒՆՅՈՒ մեղադրանքով ըստ Չայկ. ԽՍՀ ԶՕ 65 եւ 68 հոդվածների

Ալեքսանդր Ստեփանի Բակունցը 1936թ.

Չայկական ԽՍՀ ՆԳԳՎ ՊՎԿ-ի կողմից 1936թ. հայտանքերվել եւ ոչնչացվել է հակահեղափոխական տրոցկիստական ազգայնամուլական ահաբեկչական կազմակերպություն. որն իր առջե ինդիոլի էր դրել կազմակերպված հակահեղափոխական աշխատանքներով եւ Չամփ(բ)Կ ու խորհրդային իշխանության ղեկավարների դեմ ահաբեկության գործադրմանը պայքարել Չամփ(բ)Կ եւ խորհրդային իշխանության դեմ: Գործի ճակագրմունքամբ հաստատվել է, որ Բակունցը 1930 թվականից գորողների հակախորհրդային ազգայնամուլական կազմակերպության գործուն ազնայ է, որը գլխավորում էին բաճատետն Չարեճն եւ ինքը՝ Բակունցը:

1933 թվականին նշված խմբի մեջ է մտնում Չայաստանի տրոցկիստական ազգայնամուլական խմբի ղեկավար Ստեփանյանը եւ նրա միջոցով խումբը վերածվում է տրոցկիստական ազգայնամուլական ահաբեկչական կազմակերպության:

Եւյն 1933 թվականին Բակունցը մտնում է տրոցկիստական ազգայնամուլական ահաբեկչական կենտրոնի կազմի մեջ:

«17X36 թվականի իմ ցուցմունքը մեր հակահեղափոխական տրոցկիստական ազգայնամուլական ահաբեկչական կազմակերպության ղեկավար կենտրոնի կազմի մասին համծճն և Ստեփանյան, Ե. Չարեճն եւ ինձ, եւ վերտսին պնդում են»:

(Բակունցի 4.XI.36թ. ցուցմունքից, գործ, հատր 3, թերթ 59):

Վենտրոլի իր առջե նպատակ էր դրել ահաբեկչության գործադրումն ընդդեմ Չամփ(բ)Կ եւ խորհրդային իշխանության մեղավորների»:

«Չամփ(բ)Կ Կենտկոմի եւ Անդրերկրկնի ղեկավարության դեմ կենտրոնը ընտրել էր պայքարի ահաբեկչական մեթոդները»:

(Լ. Ստեփանյանի ցուցմունքներից, գործ, հատր 2, թերթ 187):

«Մեզ հետ գրույցերի ժամանակ Ներսիկ Ստեփանյանը բազմիցս արտասայտել է բացահայտ ահաբեկչական մտադրություններ: Նա ասում էր, որ ամբողջ չարիքը Չամփ(բ)Կ Կենտկոմն է Ստալինն են, իսկ Անդրկովկասում» Բերիան: Նրա շեշտի ծայրահեղ կոլոսկոլոցիան է արտահայտությունների բացահայտությունը ոչ մի կասական չէին հարուցում, որ նա՝ Ստեփանյանը, կոչ է անում եռամդուն գործողությունների, այսինքն՝ ահաբեկչության Մտայիմի եւ Բերիայի դեմ»:

(Բակունցի 9.VIII.36թ. ցուցմունքից, գործ, հատր 3, թերթ 13):
Չատաստված է, որ Բակունցը կապված էր Վաղարշակ Տեր-Վահանյանի հետ՝ գնդակահարված 1936 թվականին, միութենական տրոցկիստական ահաբեկչական տրոցկիստական ահաբեկչական կենտրոնի կազմակերպությանը: Նույն՝ 1933թ., Բակունցը մտել է նշված տրոցկիստական ազգայնամուլական ահաբեկչական կազմակերպության կազմի մեջ եւ համոզվում էր նրան: 1934 թվականին մեկնելով Մոսկվա՝ գործերի համա-միութենական համաձայտում, Բակունցը համոդի-պել է Տեր-Վահանյանի հետ, որին տեղեկացրել է կազմակերպության հակահեղափոխական գործունեության մասին:

«Ես, որպես կուսակցության անդամ, նրան լավ ճանաչում էի իբրեւ նշանավոր եւ համոզված տրոցկիստ: Ուճեմարով հակահեղափոխական ազգայնամուլական հայացքներ եւ, հանձին Տեր-Վահանյանի տեսնելով համանման հակահեղա-

Վալանցի քակ գրկնող Ակսել Բակունցը պահվում էր Չայկական ԽՍՀ ՆԳԳՎ այս շենքի Նիդոդի / ք.Երեւան, Պուշկինի 25/

փոխական հայացքներ ուճեցողի, որը վստահում էր իմ հայացքների, մինչեւ Մոսկվա մեկնելը եւ որոշեցի հանդիսել նրան եւ փոխադարձ տեղե-րափոխակրումներով հարցողային մեր հակահեղա-փոխական հայացքների մասին:

...Մինչեւ մեր պատվիրակության Մոսկվա մեկնելը ես եւ Չարեճը խոսել ենք մեր հակահե-ղափոխական խմբի անդամների՝ Վանաճոզին, Ալազանի, և Ստեփանյանի եւ Վաղարշակ Նորեմ-ցի հետ այն մասին, որ Մոսկվայում ես եւ Չարեճն-ը պետք է հանդիպենք Տեր-Վահանյանին, պատ-մենք նրան մեր հակահեղափոխական խմբի մասին եւ կարծիքներ փոխանակենք մեր հակա-հեղափոխական գործերի վերաբերյալ: ...Գրանով մենք հետսպնդում էինք հիմնական նպատակը մեր հակահեղափոխական խմբի համար գտնել այնպիսի քաղաքական ղեկավար, որը եւ դառ-նար քաղաքական առաջնորդ»:

(Բակունցի 10.VIII.36թ. ցուցմունքներից, գործ, հատր 3, թերթ 20):

Վերջ շարադրվածի հիման վրա՝ ՄԵՂՎԱԴՐՎՈՒՄ Է.

Ալեքսանդր (Ակսել) Ստեփանի Բակունցը, ծնված 1899 թվականին, ընճողակայրը՝ Գորիս, Չայկ. ԽՍՀ Նույն շրջանում, կարկսյան անդամ 1930թ., հեռացված է 1936 թվականին՝ ձերբակալ-ություն պատճառով:

ԱՆՏ ԲԱՆՈՒՄ, ՈՐ՝

1. Չակահեղափոխական տրոցկիստական ահաբեկչական կազմակերպության անդամ է, որը 1934 թվականի դեկտեմբերի 1-ին իրակա-նացրել է ընկ, Ս.Ս. Կիրովի չարանեճգ սպանու-թյունը եւ հետագա տարիներիին նստիպատաստ-ելն է ահաբեկչական գործողություններ ընդդեմ Չամփ(բ)Կ եւ խորհրդային կառավարության ղե-կավարության:

2. 1930թ. բանաստեղծ Չարեճնի հետ մեկ-տեղ կազմակերպել է Չայաստանի գորողների հակահեղափոխական խումբ, որը 1933 թվա-կանին միաիյուսվել է Չայաստանի հակահե-ղափոխական տրոցկիստական ահաբեկչական կազմակերպությանը: Նույն՝ 1933թ., Բակունցը մտել է նշված տրոցկիստական ազգայնամուլա-կան ահաբեկչական կազմակերպության կենտ-րոնի կազմի մեջ: Կենտրոնը իր առջե նպատակ էր դրել ահաբեկչության կազմակերպում ընդդեմ ընկեր Մտայիմի եւ նստիպատաստում էր ահա-բեկչություն ընկեր Բերիայի դեմ:

3. ճանաչելով համամիութենական տրոց-կիստական ահաբեկչական կենտրոնի անդամ Վաղարշակ Տեր-Վահանյանին որպես ջշանաղ-վոր եւ համոզված տրոցկիստի, Բակունցը նրա հետ հաստատում է կպակր եւ 1934թ. Մոսկվա-յում կազմակերպության հատուկ համճարարու-

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 185
8 հունիսի 2009

տպագրվում է 2003թ. հոկտեմբերի 1-ից
№ 13 18

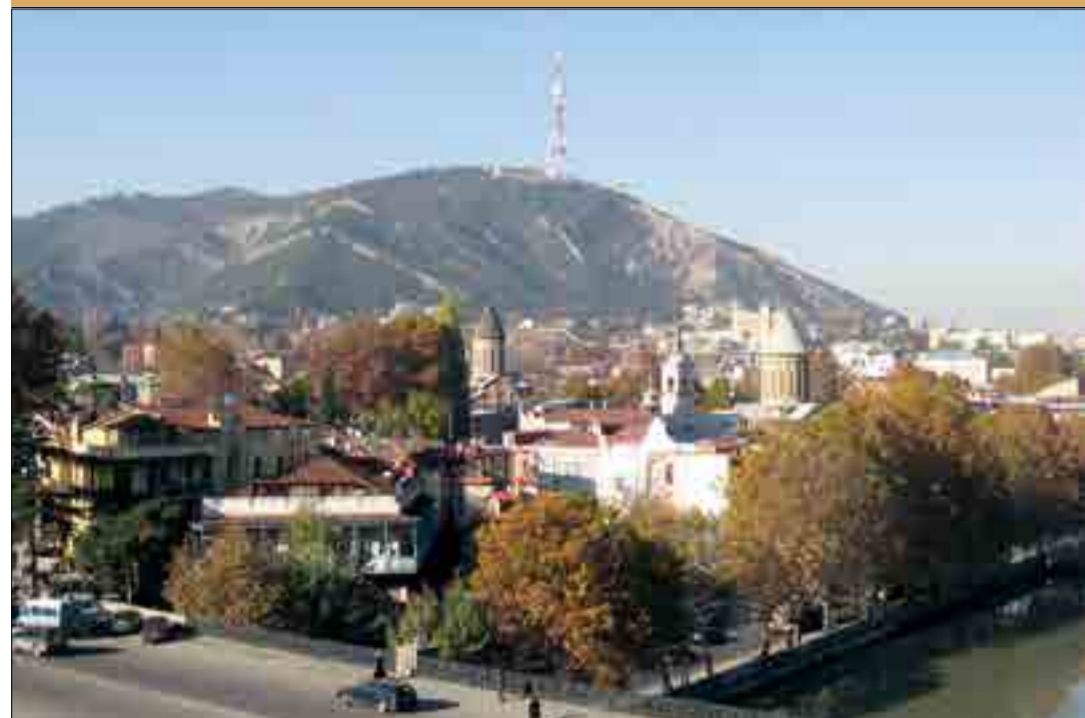

»» ԲԱԿՈՒՆՅԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

1919թ. սեպտեմբերին Բակունցն ընդունվում է Թիֆլիսի պոլիտեխնիկական ինստիտուտը... սովորում մինչև 1920թ. հունիս, միաժամանակ դասատուի պաշտոն վարում Օրթաճախի որբանոցի գինեագիտյուն:

1920-1923թթ. ուսանել է խարյուկի գյուղատնտեսական ինստիտուտում

1918թ. 21-29 մայիսի, մասնակցել է Սարգսյան-Մանուկյանի ճակատամարտին: Մինչ այդ եղել էր Կարիճում (Էրզրում) և մասնակցել այնտեղ մոլոր մարտական գործողություններին:

1910 - 1917թթ. ուսանել է Էջմիածնի Գեղորգյան ճեմարանում:

ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Ակսել Բակունցի բանրային կյանքից

Սևիզը՝ էջ 23

Օրական երկու անգամ մեզ տանում էին զուգարան, բայց մի քանի րոպեով: Բակունցի տրամադրությունն այդ ժամանակ մի քեթե բարձրանում էր: Նա հասկանալիորեն մտածում էր ջրի ծորակին, լվացվում, զուլիք բեքում ջրի ծորակի տակ ու լյուս ջրի ծայրը: Շատ էր սիրում ջուրը և նրա ծայրը, չէ՛ որ բնության հազարամյակ երեսույթներից, գեղեցկություններից միայն ջրի նվազ զվարճ էր մուտք գործել դեմը ջրի ծայրին: Նա անգուսպ կերպով կարողանում էր բնությունը: Զուգարանից վերադառնալիս պատկեր էինք, տրամադիր չէինք կամեցնում, իսկ քայլելու տեղ չկար: Այդ պահին, հնչախե հաճախ, նա երեսակայրոջամբ թռնում էր դեպի բնությունը և երբեմն էլ բացակայում: Ի՞նչ երանություն չնչեք արեմի ջրի, հողի, բույսի, կանաչի բույրը, տեսնել լեռների երկնասույգ գագաթները, ամպերի հսկա դեզերը՝ հորիզոնի գծի վրա կուտակված:

Նա անընդհատ ինչ-որ բանի մասին խորհրդածում էր, փիլիսոփայում և ամեն բան, որ ասում էր, գեղեցիկ էր ու պատկերավոր: Մի անգամ նա խոսեց մարդու աչքերի մասին, և մենք ունկնդրում էինք նրան. «Աչքերն է, որ տեսնում են երկնի կապույտը, սպիտակ ու մուսլ անպերը, արեմի շափաղը, աստղային կրակները, մարդկանց գեղեցիկ ու տգեղ դեմքերը, մոլուցների վարդը: Ինչեք ասես, որ չեն տեսնում մարդկային այդ փոքրիկ աչքերը, այդ աչքերն է, որ տեսնում են արձանները գեղաբանության, կրճարների ներքին խորհուրդներով, դերասանների խաչատաճանակ խաղերը՝ բեմահարթակներում...»: «... աչքե՛ր, աչքե՛ր, հոգու պատուհաններ...»: Բակունցը շատ կենսասեր էր, ապրել ու տեսնել էր ուզում, բայց միաժամանակ չէր սպասում նրանից, ինչ որ գալու էր իր գլխին: Նա միայն տանջվում էր նրանից, որ աննպատակ, քմահաճ ու մութ գործերի գոհ է դառնում: Նա երբեք իրեն չցուցեց, որ գող է ու կարեւոր գործեր է ստեղծել: Նա ավստում էր, որ անավարտ են մնացել «Արոյան» և «Կարմրաբար» վեպերը, բացի այդ, քանիցս ասում էր, որ նպատակ է ունեցել վիպերգության վերածել թոճորակեցող շարժումը, այդ մասին որվագներ էր պատմում մեզ: Ցանկացած դեպք նա պատմում էր սրտով, հուզիչ, դեպքերի մեջ դնում էր իմաստություն, կյանքի թրթիռ: Պատմելիս երբեմն ժպտում էր, երբեմն՝ թախծում, ճակատը շոյում ու խաղում մազերի հետ:

Այդ օրերին նա ի՞նչ հարցրեց, թե իրենց մասին մանուկում ինչ է գրվում, ես պատմեցի...

Նա հետաքրքրվեց Չարենցով, ես ասացի, որ Չարենցի մասին թերթերում լուրջում է: Նա խոր ախ քաշեց. «Ես ցավում եմ Չարենցի դեռ չգրված պոեմների համար, իսկ նրա գրածները, քեկուզ փակված լինեն դիվային սնդուկներում, - մի օր վեր կբարձրանան պոեզիայի պատմության: Բակունցը սիրում էր Չարենցին անչափելիորեն, մի տեսակ երկնային սիրով: Կախարդված էր նրա պոետական թափով, հուզու անասնանան ուժով, մաքստունների ծիրքով:

- Չարենցը, - շարունակում է Բակունցը, - իր պոեզիայով ուրազան էր հին հանդեպ և կատոցման կրող էր նորի համար:

Ես և ուսուցիչ Մամիկոնը շատ էինք հետաքրքրվում Բակունցի և Չարենցի մտերմությանը, ես միշտ հավելված էինք, որ նա պատմի Չարենցի բնավորության և նրա բանաստեղծական արվեստի մասին: Չարենցի անունը լսելիս նա լցվում էր խանդավառությամբ: Բակունցը սիրում էր երկար պատմություններ նրա մասին:

«Չարենցը պոեզիայով բնավորություն ուներ, - ասում էր Բակունցը, - գիտեր խոսել զգվեշտներով, սուր էր երբեմն էլ նուրբ հեծնանքը նրա խոսակցական ոճի բնորոշ առանձնահատկություններն էին: Նա ընթրատ էր ու շիտակ: Մորմորում եմ նրա համար, որ քիլլեյան սրի մի հարվածով նա ստացել է մահացու վերք»: Դաճախ գրականությունից

և հունական առասպելներից օրինակներ էր բերում որեւէ միտք իմաստացի արտահայտելու համար: Նրա կարծիքով Չարենցը ոչ միայն պոետ է, այլ նաեւ գրականագետ ու մեծագույն գիտակ համաշխարհային գրականության: Նա հաճախակի կրկնում էր, որ Չարենցը օտուված է եղել կոստիկոմի ծիրքով:

Ես սիրում եմ Չարենցի պոեզիան, որովհետեւ ներծծվում է ընթերցողի հոգու մեջ այնպես, ինչպես ջուրը երաշտից խարկված հողում: Չարենցի արժեքը դրանով չի սահմանափակվում, - շարունակում էր նա, - նրա մեջ շատ է զարգացած ներքին ուժը, որով նա հարթահարում է ստեղծագործության ճանապարհին եղած բոլոր դժվարությունները, որպեսզի կյանքին հավատարիմ մնալով՝ նրանից բարձր կանգնի: Չարենցը ունի պոետական գերազանց ֆանտազիա: Նա ամիսներ հետախույզ է պոեզիայի կախարհ մոգ, նա շրջել է դաճեցների և հոմերոսների բանաստեղծական պարտեզներում ու ծծել նրանց բույրը: Բակունցը հաճախ կրկնում էր Չարենցի հետեյալ երկտողը.

Լավ եմ գրել, թե վատ, սրտով իմացիր, Չկա ուրիշ բննադատ, քո սրտից բացի: Մի օր Բակունցը քնից զարթնեց ու պատմեց իր տեսած երազը. «Չարենցի երազ տեսա, որ Չարենցը նստած մի կապույտ մոխրի վրա, սպանում էր Արոյան փողոցն ի վեր, ժողովրդի հսկա այլիքը փոքրտուրքյանց ճանապարհ էր բացում նրա առջեւ, վախից կծկվում էր սիրտս, - ասում է Բակունցը, - թե ինչն ինչքան մարդ կարող է տրորել իր ծիւս սննդանքների տակ: Թեկուզ երազ, բայց կարոտս առա Չարենցից:

Չարենցի պոեզիան նման է իր նստած կապույտ մոխրի, - դարձյալ խոսում է Բակունցը, - որ ինչքան թողնի նրա սանձը, թեկուզ երկրից, էլ կլայանար»:

Բակունցի պատմելով՝ Չարենցը շատ էր սիրում ծիակառք նստելը, սննդանքի որսփույունը, ծիրանի համաչափ վարզը նրան հիացմունք էին պատճառում:

1937 թվին, կարծես, ապրիլ ամսի 3-ին էր, Բակունցին կանչեցին քննչի մոտ: Վերադարձին շատ հուզված էր ու մռայլ: Քննչից նրան կարդացել էր իր կողմից կազմած մեղադրական եզրակացությունը և պահանջել էր ստորագրել մեղադրական եզրակացության տակ, որ իրեն հայտնված է այդ մասին: Ամբողջ գիշերը նա քնեց... Սուսուրյան չէր կարողանում վեր կենալ անկողնուց, դժվար էր նայել նրա դեմքին: Նրա շրթունքները սպիտակել էին, դեմքը գունատվել, դեմքի մկանները շարժվում էին, աչքերն էլ՝ անկայծուն: Լուս ճայում էինք նրան: Նա շուտ եկավ կողքի վրա ու չէր ջանկարում խոսել: Մի քանի րոպեից հետո հենվեց արմունկի վրա, հետո նստեց... Բուրբուրացվ էլ չէր առաջ նրա միտար ու գունատ դեմքը, ես սկսեց ինքն իրեն խոսել. «Ես ներկայացրել եմ մի քանի տասնյակ էջ կազմող գրական երկեր, այդ էջերում եմ շաղ տրված իմ սիրտն ու հոգին, իմ կարոտն ու տենչանքը, իմ անձնական տառապանքն ու հույսը: Եվ ահա ես ու իմ երկերը, ահա երկու անմեղ զոհեր...»:

Երկար լուռությունից հետո վեր կացավ և կանգնեց, ճակատը շոյեց արեւ չտեսած դալուկ մեքերով ու արտաբերեց, կարծես, Պուշկինի հետեյալ երկտողը

- Кто клеветы про нас несет ?, Кто нас заботливо несеет... ?

Որեւէ հարցի մասին խոսելիս, թվում էր, նա երազում էր, ընկնում էր ստառի մեջ, մոռանում իր ապրած տառապանքները, իր վիճակը:

Նրա մեջ կար գրելու ծարավ, կուտակված մտքեր ու պատկերներ, բայց ոչ թուրք կար, ոչ էլ թանաք: Որեւէ բան գրում էր ծիսախոսի փողրկի թրթիկների վրա լուցվու այրված ծայրով, որոնք պահպանելը հնարավոր չէր, քանի որ այրված լուցվու փոշին թրթիկայից անէսնում էր:

Բակունցը պարզ ու զրակամոթյան մարդ, խորամտն քննչից նրան առել էր իր մտքերի մեջ ու տրորել նրա անարատ ու անբասիր հոգին ու մարմինը:

ՊԱՏՄՈՒԲ ԵՆ ԼՈՒՄԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

...Սրբագործված Բակունցի հուշով

Ա.ԲԱԿՈՒՆՅԻ ԳՈՒՐԳԵՆԻ ԳՈՐԻՍՈՒՄ (1966թ., քանդակագործ՝ Գ. Ժողովրդական կարիչի Գրիգոր Բաղդասյան)

Ա.ԲԱԿՈՒՆՅԻ ԱՆՎԱՆ ՄԻԶՆԱԿԱՐԳ ԳՊՐՈՑԸ ԳՈՐԻՍՈՒՄ

Ա.ԲԱԿՈՒՆՅԻ ԱՆՎԱՆ ՄԻԶՆԱԿԱՐԳ ԳՊՐՈՑԸ ԼՈՐԻՍ

Ա.ԲԱԿՈՒՆՅԻ ՏՈՒՆԸ ԼՈՐԻՍ

ԼՈՐ ԳՅՈՒՐԻ ՆԱԿԻՆ ԳՊՐՈՑԻ ԵՆԵԶԸ, ՈՐՏԵՎ ԴԱՍԱԿԱՆԻԵՆ ԵՆ Ա.ԲԱԿՈՒՆՅԸ

ԳՈՒՐԳԵՆԻ ԱՆՎԱՆ ՄԻԶՆԱԿԱՐԳ ԳՊՐՈՑԸ ԳՈՐԻՍՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆԻ Ա.ԲԱԿՈՒՆՅԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆՎԱԿԱՐԳՅԱՆ ԶՈՒՆԵՔԻ ԶՈՒՄՆԱԿԸ

ԽԱՉԶԱՆԻ Ի ԳՅՈՒՐԻ Ա.ԲԱԿՈՒՆՅԻ (2004թ., քանդակագործ՝ Ռազմիկ Արզումանյան, ընթացողված է փուլաշինարարի բակում)

Advertisement for 'Այունյաց երկիր' magazine, including contact information and subscription details.

«Աշխարհքս միշտ կմնա, ասա մարդը սեւերես չմնա...»

«...Թե հայերը թուրքի են սպանում, ախր դուք էլ հայ եք, բա ձեզ ինչո՞ւ են սպանում»:

Մի անձանոթ մարդ եթե անցներ փողոցով, պապս մեզանից մեկն ու մեկին շտապ կասեր. – Հենց էր դարիք լիներ... Շուտ հասի կանչի, թող մեր տունը գա...

Հաղ մի երթամ տեսության մըր քարերին, մըր ձորերին, մըր Մարութա բանձր սարին: Առնիմ զիմ ծիրանի փող, ժողվիմ մարդերու, նստիմ անուշ խոտերու վրեն, հանց գառներ մարդիկ նստեն զիմ չորս բուր, երգեն էնոնց խաղաղության զիմ երգեր, մարդիկ հալալ զուլալ ախպրտոնց պես գրկեն զիրար, չեղնի ոչ տեր, ոչ մշակ, ոչ թուր, ոչ բռնություն: Փչեն զիմ ծիրանի փող, էլման ծուխ բարձրանա երդիկներեն, խմեն մըր լուս աղբըրներեն, զիմ քրտինք կաթա մըր քարերու վրեն, մըր Մարութա բանձր սարի ամպ թող լիզա զիմ սիվտակ ոսկորներ...

Իմ խոսքն էն է, որ էլի մենք իրար ցավ կիմանանք: Սրտից սիրտ մի բարակ կամուրջ է, էն է մարդուն մարդ դարձնողը: Էն էլ որ չլինի, գետը թող քշի տանի մարդուն: Էն որ կռունկը թուխպի մեջ ցրիվ է գալիս, լսե՞լ եք ոնց են իրար կանչում, ու մինն էլ է չի կորչում: Ուրեմն մենք էն երկնային թռչունի չափ էլ չկանք... Իրար ձեռք բռնեցեք, մինչեւ դուրս գանք էս դժվար տարին: ... Հրե հա՛... Մեղրաքերձը կարմրեց: Էսոր վերին թաղում ասում էին, որ Եղցաքար ձյուն չկա: Դիմացեք հա՛, ձեզ մատաղ, շատը գնացել է, մնացել է քիչը: Եղցաքարում որ ձյուն չկա, ուրեմն էսոր-էքուց Միջնառի հանդերը կբացվեն, Եզնարածի առվի տակ դաղձ կլինի, ի՞նչ դաղձ... Քիչ է մնացել, Աթա ապերը ձեզ մատաղ: Մանր-մունրին մի կերպ արեք, դուք էլ գոտիներդ պնդացրեք...

Լուսավորող Ա. Անդրյանի